

КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС НА ЗАКАРПАТТІ

КРАЄЗНАВЧІ МАТЕРІАЛИ
НА ДОПОМОГУ ВЧИТЕЛЮ

Частина I



Закарпатський інститут післядипломної педагогічної освіти

Кафедра педагогіки та психології

Культурно-освітній процес на Закарпатті
Красзнавчі матеріали на допомогу вчителю

Частина I

Укладач: Ходанич Л. П., к. пед. н., доц.

Ужгород-2019

Авторська художня школа Ласло Гайду – одна з небагатьох авторських шкіл, заснована 1996 р. членом Національної спілки художників України Ласло Гайду в м.Хуст. Школа бере свій початок зі студії образотворчого мистецтва «Веселка», заснованої при Хустській ЗОШ І-ІІІ ст. №2. Сьогодні Авторська дитяча художня школа діє як філія Школи мистецтв міста Хуст на базі творчої майстерні Л.Гайду. Учні навчаються згідно з програмою, затвердженою наказом Міністерства культури України та колегії обласного управління культури. У школу приймаються діти віком 10-12 років, які мають художні здібності. Термін навчання – 5 років. Мета школи - цілеспрямована підготовка учнів для вступу в художні училища, коледжі, академії; підготовка випускників до роботи в установах та підприємствах, які потребують фахівців відповідної художньої освіти. Учні вивчають композицію, рисунок, живопис, скульптуру, історію мистецтва, іконопис, писанкарство. У кінці кожного навчального півріччя школа звітує виставкою творчих учнівських робіт. По закінченні школи учні отримують свідоцтво. За час навчання в школі учні беруть активну участь у міських виставках та виставках районного і обласного рівнів, про що свідчать чисельні відзнаки, зокрема обласного дитячо-юнацького конкурсу образотворчого мистецтва «Легенди Карпат».

«Бавка» - Закарпатський академічний обласний театр ляльок в Ужгороді, утворений 1980 р., носить цю назву з 2005 р. У верховинських селах «бавкою» називалось будь-яке театральне видовище чи гра, а до складу традиційного лялькового „вертепу”, окрім музикантів та співаків, входив „бавіля”, тобто той, хто працював з ляльками – бавками. При театрі діє майстерня з виготовлення ляльок для вистав. Творчий колектив «Бавки» добре відомий в Україні та за її межами. Глядачам запам’ятались десятки оригінальних вистав, зокрема за творами закарпатських письменників - «Недотепа із Вертепа» Д.Кешелі, «Як рак Неборак козу розуму навчив» В.Густі, «Пригоди Івана Сили» О.Гавроша. Колектив здійснює постановку як вдома, так і на чисельних гастролях, дарує радість дітворі навіть у найвіддаленіших куточках гірських районів. Театр відзначався дипломами і грамотами

Міністерства культури, Обласною премією в галузі театру ім. братів Шерегіїв. Колектив – лауреат престижних міжнародних фестивалів. У фойє театру організовуються книжкові виставки, виставки ляльок та малюнків. У 1990 році колектив зніціював проведення Міжнародного фестивалю театрів для дітей “Інтерлялька”, який уже став традиційним і проводиться в Ужгороді, об’єднуючи лялькарів з багатьох країн, насамперед Карпатського Євросоюзу. У 2012 р. театру присвоєно звання академічного. Сьогодні в театрі працює 15 артистів, які беруть участь у 50 постановках на рік.

Берегівський угорський національний театр ім. Д. Йієша – культурно-освітня установа, заснована в 1993 році в м.Берегово, відтоді учасник та володар призів, міжнародних театральних фестивалів. Трупі створено на базі Київського інституту театального мистецтва. Грають угорською мовою. Серед відомих акторів - Ж. Трілл, Й. Варга, Н. Сюч. Гастролював у багатьох країнах світу, зокрема Швеції, Норвегії, Австрії, Франції, державах СНД та ін. Режисер-постановник - заслужений діяч мистецтв України А. Віднянський. У репертуарі - вистави «Трагедія людини» І. Мадача, «Смерть в соборі» Т. Еліота, «Предки» А. Міцкевича, «Соколина вечеря» за «Декамероном» Дж. Боккаччо, «Очікуючи Годо» С. Бекетта, «Сон літньої ночі» В. Шекспіра, одноактівки А. Чехова та ін. Театр розміщено в приміщенні колишнього готелю «Орослан», де в 1847 р. зупинявся Ш.Петефі.

«Березневі коти» - молодіжний літературний фестиваль в Ужгороді з вираженими еротичними настроями, що традиційно відбувається у березні, починаючи від 2000-х рр., у рамках якого молодь читає свої твори, переважно поезію, з елементами перформансу. Зачинателі й організатори – Василь та Валентин Кузани, Вік Коврей та ін.

Бібліотеки на Закарпатті. Бібліотекам належить провідна роль у збереженні та розповсюдженні документів, які мають суспільну цінність, у сприянні культурному прогресу та інформатизації суспільства.

Витоки бібліотечної справи на Закарпатті кореняться у пізньому середньовіччі. Найбільшу і найціннішу бібліотеку у ті часи мав Мукачівський монастир. Книгозбірня Мукачівського монастиря, заснована у XVII столітті, відіграла неабияку роль у духовному розвитку краю. В ній збереглися Євангеліє, написане 1401 р. у Королівському замку на Виноградівщині, Біблія І.Федорова (Острог, 1581). Як свідчать історичні джерела, у XV-XVII ст. чималі бібліотеки були і в інших монастирях та церквах, при яких відкривались школи, де готували служителів католицької церкви та управителів домініального господарства. З початку XV століття в Ужгороді діяла перша міська школа, при якій була невелика книгозбірня. Протягом XVIII-XIX ст. бібліотеки в краї були, як правило, власністю монастирів, духовних і світських феодалів, навчальних закладів, окремих представників інтелігенції. Помітний слід в історії культури краю залишила бібліотека, створена єпископом Мукачівської єпархії А.Бачинським (1732-1809 рр.). Значну роль у розповсюдженні книги кириличним шрифтом відіграла утворена О.Духновичем та його соратниками у Пряшеві літературна спілка (1850-1856 рр.) та засноване 1864 р. «Общество святого Василя Великого», видаючи місяцеслови, календарі, шкільні підручники.

Після входження Закарпаття до складу Чехословацької Республіки почалася активізація громадського та культурного життя краю, видання різномовної періодики. 1921 р. Національними зборами Чехословацької Республіки ухалено Закон про обов'язкове запровадження общинних бібліотек. Для підтримки бібліотек вводився спеціальний податок. У 1927 р. у краї нараховувалась 271 бібліотека з книжковим фондом 42.106 примірників, якими користувались 7264 читачі. У 20-ті роки у багатьох містах і селах Закарпаття виникли осередки товариства «Просвіта» та товариства ім. О.Духновича, при яких діяли бібліотеки та громадські читальні. Всього в середині 30-х років на Закарпатті було 10 філій та 235 читалень «Просвіти» з книжковим фондом 32.000 прим., а на кінець 1938 р. у бібліотеках товариства нараховувалось 38.287 книг. Бібліотека Народного дому «Просвіти» в Ужгороді налічувала 8000 книг, але внаслідок подій 1939-1944 рр. книги були втрачені. Наприкінці

30-х років 315 читалень та 288 невеликих бібліотек мало в населених пунктах краю і товариство ім. О.Духновича., На початку 1929 р почалась організація публічної бібліотеки в м. Мукачево: у листопаді відкрита читальня з періодичними виданнями, а через рік організовано видачу книг на абонементі. Бібліотека для читання «мала чотири відділи: руський, чеський, мадярський, єврейський». Членами бібліотечної ради міським представництвом були обрані найпочесніші мужі міста. Утримання бібліотеки брала на себе міська влада, хоча бібліотека мала і свої прибутки в основному за рахунок так званих «вступних», тобто абонентної плати від читачів, а також за рахунок продажу газет і журналів. Серед найбільш активних читачів – група купців і торгівельних працівників. Через п'ять років книжковий фонд становив 8.353 примірників, ним користувалися 1.489 читачів, книговидача становила 25.710 одиниць. З жовтня 1946 р. почалася історія Мукачівської міської бібліотеки. Після сумнозвісного «очищення фондів» та систематизації за новими правилами, бібліотека втратила половину книг, у т.ч. твори закарпатських вчених та просвітителів, книги російської та української еміграції, іншу «ідейно шкідливу літературу». Натомість поступила радянська література, фонд через рік становив 20.777 прим. книг, якими користувалось 2.357 читачів, у т.ч. 700 дітей. «Антикварних книг» залишилось всього 740 - довідкові видання довоєнного періоду, класика світової літератури. У 1947 р. тут функціонували відділи: абонемент російської, української та іноземної літератури, читальна зала, відділ пересувних бібліотек і міжбібліотечний абонемент. Книжковий фонд складав 59.400 книг. Постійно зростає і кількість читачів. У 1950 році вона досягла майже 5 тисяч. Вся суперечливість того часу відбита у звітних документах бібліотеки. З одного боку – величезний потяг читачів до знань, напружена праця бібліотекарів, з іншого – гнітюча заполітизованість, регламентованість всієї бібліотечної діяльності. Історія публічної бібліотеки, перейменованої згодом в Ужгородську міську, почалась у 1932 р. Хоча вперше так звана народна бібліотека в Ужгороді була започаткована ще 1902 р. Так створено народну бібліотеку, що мала обслуговувати не тільки місто, а й виконувати функції пересувної бібліотеки у навколишніх селах. 1923 р.

культурна комісія мерії вирішили створити сучасну міську бібліотеку. Її основний фонд сформовано з подарунку від Ради земських музейних бібліотек (Прага) і зібрання народної бібліотеки. Усього при відкритті бібліотека мала 1506 книг: чехословацьке відділення – 484, карпаторуське – 384, угорське – 479, німецьке – 159. Вона містилася у напівпідвальному приміщенні площею 35 кв.м. 1932 р. збудовано спеціальне приміщення для бібліотеки кошторисною вартістю 1 млн. крон. Воно мало 7 кімнат для зберігання книг і 2 читальні зали (книжкову і газетно-журнальну). На 1935 р. бібліотека мала 9773 томи: чехословацьке відділення – 4172, карпаторуське – 1501, угорське – 3179, єврейсько-німецьке – 927. За 1935 рік було 30.630 книговидач. Читачів же налічувалось: у чехословацькому відділенні – 675, угорському – 600, карпаторуському – 150, єврейсько-німецькому – 112. Бібліотека отримувала 47 газет і 13 журналів. За рік відбулося 15.120 відвідувань. Річний бюджет бібліотеки склав 88 тисяч крон. Історію державної мережі області започатковано постановою РНК УРСР № 1792 від 21 лист. 1945 р. «Про затвердження плану розвитку культурно-освітніх установ», у краї необхідно було відкрити 17 бібліотек, у т.ч. одну дитячу, 505 сільських клубів та хат-читалень. В обов'язковому порядку при клубах, хатах-читальнях, бібліотеках та сільських комітетах повинні бути влаштовані вітрини, в яких кожного дня вивішувати нові центральні газети та останні вісті Інформбюро». Так почалося створення в області державної мережі бібліотек, покликаних стати закладами ідейно-політичного впливу. Поява практично в кожному населеному пункті бібліотеки чи хати-читальні мала позитивний вплив на загальний розвиток освіти і культури в краї. Обласну бібліотеку створено восени 1945 р. на базі Ужгородської публічної бібліотеки, яка у 1923-1945 рр. функціонувала у пасажі Баті. Книжковий фонд на момент відкриття налічував 2000 прим. У перший рік роботи книгозбірня мала 380 читачів, у другий – 800. Штат за перший рік зріс до 10 осіб. Протягом двох років до бібліотеки надійшло 40 тис. прим. видань, у т.ч. з бібліотек Києва, Львова, Москви, Ленінграда, Казані та ін. міст. 1947 р. бібліотека почала одержувати обов'язковий примірник нових видань.. 1952 р. до штату введено посаду заступника директора з наукової роботи. Що ж до

районних і сільських бібліотек Закарпаття, то їх започатковано з 1946-1947 рр. Обсяг роботи бібліотек та їх книжковий фонд постійно зростає. Діяльність окремих районних бібліотек ускладнювалась через відсутність необхідних приміщень. Державна бібліотечна мережа області створювалась протягом 50-60-х років. Активно створювалась і мережа бібліотек інших систем і відомств. У жовтні 1945 р. на базі колишньої єпископської бібліотеки відкривається наукова бібліотека Ужгородського державного університету, яка нині має унікальні книжкові колекції, багатий інформаційний потенціал. На 1.02. 1946 року, коли розпочалися заняття, книжковий фонд бібліотеки нараховував 43500 радянських книг, з яких 2500 підручників. Щорічно нові надходження складали 35-40 тис. прим. літератури. Бібліотека одержувала та зберігала 686 назв журналів, 40 назв газет, 90 назв інформаційних видань. З квітня 1946 р. приймає перших читачів обласна медична бібліотека. В 1950 р. заснована обласна профспілкова, в 1965 р. – обласна технічна. Найбільшого розвитку і вдосконалення набула мережа профспілкових, медичних, технічних, санаторно-лікувальних закладів та інших відомчих бібліотек у 60-70-х рр. Велике значення мало створення міжбібліотечного абонементу, що почав діяти на початку 60-х р. і досяг піку на початку 90-х. Завдяки йому сотні читачів мали змогу користуватися й книгами з інших книгозбірень колишнього СРСР та 19 країн світу. Починають проводитися літературні вечори, обговорення творів місцевих письменників. На 1965 р. фонд обласної універсальної бібліотеки склав 363 тис. книг. 1969 р. до структури бібліотеки введено відділ книгозберігання. Почали виходити щорічники «Література про Закарпатську область», а згодом і кварталники «Поточний краєзнавчий бібліографічний покажчик літератури Станом на 1968 р. в області діяло 785 масових бібліотек з фондом 4,6 млн. книг, вони обслуговували мільйони читачів. 1976 р. централізовано і мережу медичних бібліотек, а 1981 – профспілкових. На 1 січня 1991 р. в області діяли 1485 бібліотек різних систем і відомств, у т.ч. 704 державних, 658 шкільних, 19 медичних, 47 профспілкових. 1980 р. обласна бібліотека отримує сучасну назву – Закарпатська обласна універсальна наукова бібліотека (з 2011 р. їй присвоєно ім'я місцевого письменника і

Ф.Потушняка). У 80-ті роки щорічні надходження до бібліотеки становили 24-25 тис. прим. книжок. Наприкінці того десятиліття бібліотека обслуговувала 15 тисяч читачів на рік. Створено клуб шанувальників угорської літератури ім. Г.Дравой. Регулярно організовуються виїзні виставки до обласних урочистостей, стають регулярними фотовиставки і художницькі вернісажі. Діяльність бібліотек Закарпаття упродовж ХХ ст. була складною і суперечливою, проте у вкрай несприятливих умовах бібліотечна мережа сформувалася і міцно утвердилася в краї, стала визначальним чинником культурного життя.

Л-ра: Біланч Г.П. З історії бібліотечної справи на Закарпатті. У кн.: Актуальні питання культурології. Альманах наукового товариства „Афіна” кафедри культурології та музеєзнавства. Випуск 12.-2012.

Бібліотечна освіта - сукупність фахових знань у галузі бібліотекознавства, здобутих у спеціалізованих навчальних закладах. Бібліотекознавство та бібліотечну справу довгий час викладали у межах іншого фаху, спеціалізації. В Україні курси з бібліографії та бібліології започаткував 1809 в м. Кремінець у Волин. гімназії бібліотекар П. Ярко́вський.

Систематична підготовка кадрів вищої кваліфікації для б-к в Україні розпочалась 1921 у Харків. ІНО, в якому 1925 організовано ф-т політ. освіти. Випускників цього ф-ту готували до роботи в червоних кутках, хатах-читальнях, клубах, б-ках. 1927 тут організовано бібліотечне відділення, випускники якого отримували кваліфікацію організатора бібліотеч. роботи. 1935 в Харкові створено Укр. бібліотеч. ін-т, де було 2 ф-ти: підготовки працівників масових б-к та працівників б-к для дітей. 1939 його перейменовано у Харків. держ. бібліотеч. ін-т (ХДБІ), розширено структуру (заоч. відділ, ф-т бібліографії), відкрито навч.-консультац. пункти в Києві та Одесі. 1964 в Києві створ. філію ХДБІ, яку 1968 реорганізовано у Київ. держ. ін-т культури (КДІК). 1979 відкрито Рівнен. ін-т культури. У серед. 90-х рр. 20 ст. спеціалістів вищої кваліфікації готували бібліотечні ф-ти Київ., Харків., Рівнен. ін-тів та Микол. філіалу КДІК; 26 училищ культури. У 1995 ХДІК реорганізовано у Харків.

держ. академію культури, 1997 КДІК – у Київ. нац. ун-т культури і мист-в, Рівнен. держ. ін-т культури – в Ін-т мист-в у складі Рівнен. держ. гуманітар. ун-ту. При Київ. нац. ун-ті культури і мист-в, Харків. держ. академії культури та НБУВ функціонують аспірантури та докторантури, які готують кандидатів та докторів наук. Підвищення кваліфікації бібліотеч. працівників здійснює Центр безперервної інформ.-бібліотеч. освіти при Держ. академії керів. кадрів культури і мистецтв України (Київ).

Нині в умовах збільшення випуску літератури, із розвитком та впровадженням комп'ютерних технологій, збільшенням ролі інформації в суспільстві ускладнилась робота бібліотек, розширився діапазон кваліфікацій фахівців для роботи в бібліотеч.-інформ. сфері. Питаннями підготовки бібліотеч. кадрів займається Міжнар. федерація бібліотеч. асоціацій, відділ профес. освіти і наук. досліджень якої сприяє організації обміну викладачами бібліотеч. дисциплін, створенню міжнар. курсів з навчання бібліотекарів, формуванню навч. програм, проведенню порівнял. дослідж. у галузі підготовки бібліотеч. фахівців.

На Закарпатті перешкодою в організації бібліотечної справи була відсутність підготовлених місцевих кадрів, особливо в селах, унаслідок чого робота перших бібліотекарів часто зводилась до механічної видачі книг. У подоланні труднощів організаційного переходу допомогу надавали вчителі, що становили майже 50% культосвітнього активу. Для підготовки культурно-освітніх кадрів з місцевого населення велике значення мало відкриття в березні 1947 р. Хустського культосвітнього технікуму (з 1985 р. – Ужгородське училище культури), а також навчання в Харківському бібліотечному інституті (з 1964 р. – інститут культури). Уже в 1959 р. бібліотеки області мали 60% працівників з вищою і середньою спеціальною освітою, а в 1964 р. вищу освіту мали 29% працівників районних і 20% міських бібліотек, 60% працівників сільських бібліотек – середню спеціальну.

Лит.: Бабич В. С. Еволюція бібліотечно-інформаційної освіти. К., 1997.

Біланч Г.П. З історії бібліотечної справи на Закарпатті. У кн.: Актуальні питання культурології. Альманах наукового товариства „Афіна” кафедри культурології та музеєзнавства. Випуск 12.-2012.

Благодійність в освіті Закарпаття. Благодійність в освіті завжди мала місце. Так, на подаровані кошти графа Другета в Ужгороді вибудували першу в Україні гімназію. Для дітей, які втратили батьків, релігійні громади відкривали й утримували сиротинці – своєрідні інтернати, де діти під наглядом вихователів мешкали, харчувалися й навчалися. Перший дитячий садок в Ужгороді також відкрито за кошти благодійників. Сироти й напівсироти отримували з меценатських коштів навіть стипендію, яка видавалась за умови їх успішного навчання.

Відомо, що багаті родини, навіть маючи своїх дітей, брали для проживання і навчання дітей з бідних сімей. Так, у сім'ї Августина Волошина, який своїх дітей не мав, завжди перебувало на вихованні по кілька дівчаток, якими опікувалась його дружина Ірина, а на початку ХХ ст. відомий педагог віддав один зі своїх будинків під інтернат для студентів.

У наш час також є місце для благодійності та меценатства. Багаті люди й підприємства дарують школам, дитячим будинкам комп'ютерну техніку, обладнані спортивні майданчики, подарунки для дітей на Свято Миколая, Новий рік чи Різдво. Деякі підприємства оплачують навчання дітей своїх працівників. Маємо приклади міжнародного меценатства: чеський край Височіна подарував деяким зі шкіл Закарпаття кошти для установа системи опалення, нових вікон, перекриття даху тощо.

Школи та бібліотеки, Спілка письменників, організатори та учасники книжкових фестивалів проводять традиційну щорічну акцію «Подаруй книгу дітям», внаслідок якої тисячі примірників української книги поповнюють бібліотеки шкіл, інтернатів, селищ у зоні бойових дій на Донбасі, а також у гірських районах Закарпаття. Закарпатська організація Національної спілки письменників України, Спілка меценатів України долучаються книгами для комплектування подарунків переможцям Міжнародного конкурсу української

мови ім. П.Яцика. У наш час благодійність називають також волонтерством, яке розвинулося в потужний засіб консолідації суспільства та соціалізації молоді.

«Бліц» - студія сучасного танцю при Ужгородському палаці дітей та юнацтва. Колектив почав своє життя з гуртка при ЗОШ №12 в 1989 році. Потім колектив переїхав в Палац піонерів та отримав назву "Карат", у ньому займалися діти з різних шкіл міста. За весь час свого існування студія брала участь у багатьох фестивалях та конкурсах, гідно представляла Закарпаття на чемпіонатах України та світу. "Бліц" дарував свою творчість глядачам Угорщини, Словаччини, Чехії, Польщі, Росії, Білорусії, Італії, Сан-Марино. Він залишається яскравим, творчим та унікальним колективом особистостей, які обожнюють сучасну хореографію. Всі 20 років незмінним керівником "Бліцу" є Олена Камінська. Хореографи-педагоги - професіонали, однодумці, закохані в свою справу Тетяна Сакс, Іштван Федьо, Анжеліка Клайзер, Олександра Токарь, Діана Данілович, Богдана Фрішнич, Нора Кос, Марк Полив'яненко, Михайло Куртяк.

Ботанічний сад Ужгородського університету. Заснований 1946 проф. Х. Руденком та Е. Ярошенком на місці колишнього фрукт.-горіх. саду, де розпочато вирощування інтродуков. рослин. Згодом створ. нові експозиції екзотич. рослин відкритого та закритого ґрунту, збудовано оранжерею і теплиці. Пам'ятка природи респ. значення (від 1963), парк-пам'ятка садово-парк. мист-ва (від 1972), ботан. сад заг.-держ. значення (від 1983). Пл. 86,41 га. Осн. напрям наук. дослідж. – інтродукція та акліматизація рослин. Сад забезпечує навч. процес на біол. та мед. ф-тах, є базою для експерим. та н.-д. роботи студентів і співроб. біол. ф-ту Ужгород. ун-ту. Найбільшу частину експозиції займає дендрарій, побудов. за ботан.-геогр. принципом. У ньому вирощують цінні інтродуков. деревні породи: гінкго дволопатеве, брусонецію паперову, тюльпанне дерево, 6 видів магнолій, 3 форми вишні японської (сакури), лінкоранську акацію, гліцинію китайську, хвойні (тис ягідний, криптомерія японська, кедр гімалайський, тсуга канадська, 5 видів сосни та ін.).

Серед чагарників особливий інтерес становлять 10 видів кизильників, 3 – вічнозелених барбарисів, калина морщиниста й гордорвина, керія японська, вейгела, чубушник та ін. У саду зібрано велику колекцію рідкісних і зникаючих видів рослин, занесених до Червоної книги України, зокрема: шафран Гейфеля, горицвіт звичайний, айстра альпійська, білоцвіт весняний, едельвейс альпійський. За останні роки в саду інтродуковано бл. 130 видів і форм цінних рослин. Від 70-х рр. велика увага приділяється зеленому виробництву. У саду вирощують посадковий матеріал і проводять роботи з озеленення окремих об'єктів міста й області, зокрема проведено озеленення та реконструкційні роботи в санаторіях «Карпати», «Сонячне Закарпаття», «Поляна».

Буккросинг (англ. *Bookcrossing*) — хобі та громадський рух, що діє за принципом соціальних мереж і близький до флешмобу. Людина, прочитавши книгу, залишає («звільняє») її у громадському місці (парк, кафе, поїзд, станція метро), для того, щоб інша людина могла цю книгу знайти та прочитати; та у свою чергу повинна повторити процес. Спостереження за «подорожжю» книги здійснюється через спеціальні сайти в Інтернеті. Ідея буккросингу належить спеціалісту з інтернет-технологій Рону Хорнбекеру, який у травні 2002 р. залишив 20 книг з пояснювальними написами в холі свого готелю і започаткував сайт з прослідковування обігу своїх книг.

Буккросинг в Україні розвинений помірно. Активну участь беруть такі міста, як: Київ, Львів, Харків, Дніпропетровськ та Івано-Франківськ. В останні роки, буккросинг почав поширюватися на містечка та навіть села. З українським буккросингом співпрацюють багато книгарень, кафе, клубів, бібліотек. Вони відкривають «безпечні полиці», або «зони буккросингу», тобто місця, де книги залишаються у відносній безпеці і не потраплять до рук недобросовісних «любителів книг», які привласнюють відпущені книги. Станом на кінець 2014 року на сайті українського буккросингу було зареєстровано більш ніж 3000 книг та понад 1000 буккросерів з усієї України.

На Закарпатті буккросинг почав поширюватись у 2010 р. у вигляді полицок у кафе, які відвідувала молодь, а також в Ужгороді старанням влади в

2016 р. з'явилися червоні будки, схожі на телефонні, у яких можна отримати чи залишити свою книжку для прочитання.

«Веселка» - щомісячний ілюстрований журнал для дітей українською мовою, який видається Союзом русинів-українців у Пряшеві (Східна Словаччина) і друкує художні та публіцистичні твори для дитячого читання. З 1951 р. журнал виходив у Брно російською мовою, з 1953 - у Братиславі українською мовою. З вересня 1966 редакція знаходилась у Кошицях, а з вересня 1968 – у Пряшеві. Головними редакторами у різний час були, зокрема, письменники М.Бобак, І.Яцканин. У «Веселці» друкувались твори Д.Павличка, Л.Костенко, А.Костецького, А.Качана, Г.Чубач та ін. відомих авторів з України, зокрема й закарпатців С.Жупанина, В.Ладижця, Г.Малик, Л.Повх та ін.

Виховання трудове в етнопедагогіці Карпатського регіону – виховання свідомого ставлення до праці через формування звички та навиків активної трудової діяльності. Ґрунтується на принципах єдності трудового виховання і загального розвитку особистості, виявленні розвитку індивідуальності в праці, високої моральності праці, її суспільно корисної спрямованості, залучення дитини до різноманітних видів продуктивної праці, постійності, безперервності та посильності праці, єдності праці та багатогранності життя. **В українців Карпат** на першому етапі трудового виховання (до шести років –«діти») помітних відмінностей у вихованні хлопчиків і дівчаток не спостерігалось, вони знаходились під повною опікою матерів і бабусь. У 5-6-річному віці випасали гусей, годували домашню птицю, заносили дрова до хати, підмітали двір і приміщення, залучались до догляду за молодшими братами та сестрами тощо. На другому етапі - в 7-13 років («дітваки») трудове виховання хлопчиків та дівчаток суттєво відрізнялось: хлопці випасали худобу на вигонах, поганяли волів при оранці, залучались до різних робіт при садибі, на сінокосах, жнивах, заготівлі дров. Дівчата 7-13-річного віку виконували виключно жіночі роботи: прибирали, мили посуд, привчались куварити, прясти, шити, ткати, вишивати, відбілювати полотно,

прополювати грядки і просапні культури, гребти сіно, жати і т.п.. Третій етап - 14-15 років : хлопці -«фатьови», «легінчуки» і дівчата – «дівки» долучались до всіх робіт у сім'ї як повноцінні працівники, керували роботою молодших. Четвертий етап -16-18 років: хлопці-«легіні» і дівчата-«відданиці» намагались «заробити» на майбутнє сімейне життя. Дівчата складали «посаг»(придане, віно), а хлопці – гроші, зароблені в лісі як лісоруби чи плотогони. У фольклорних творах (піснях, коломийках, казках, прислів'ях) всіляко уславлювались люди праці та зневажались ледарі. Особливу роль відігравали вечорниці (піродери), толоки та інші трудові колективні види праці, де молодь мала змогу демонструвати свої трудові навички.

Л-ра: Тиводар М.П. Етнографія Закарпаття: історико-етнографічний нарис. - Ужгород: Гражда, 2017.-С.265-266.

Виховання фізичне на Закарпатті. Фізичне виховання – система заходів, спрямованих на зміцнення здоров'я людини, загартування її організму, розвиток фізичних можливостей, рухових навичок і вмінь. Завдання ф.в.- створення оптимальних умов для забезпечення оптимального фізичного розвитку особистості, збереження її здоров'я, отримання знань про особливості організму, фізіологічні процеси в ньому, набуття санітарно-гігієнічних умінь та навичок догляду за власним тілом, підтримання та розвиток його потенційних можливостей. До основних засобів фізичного виховання належать теоретичні відомості, заняття гімнастикою, заняття з легкої атлетики, рухливі ігри на розвиток кмітливості, спритності, швидкості дій, виховання дисциплінованості, а також спортивні ігри (баскетбол, волейбол, футбол), лижна, кросова, ковзанярська підготовка. Головний організаційно-методичний принцип - диференційоване застосування засобів фізичної культури на заняттях з учнями різного віку та статі з урахуванням стану їх здоров'я та рівня фізичної підготовки. Основна організаційна форма фізичного виховання – уроки фізичної культури.

В дорадянський період у церковно-парафіальних школах Закарпаття давали мінімальні знання з фізичного розвитку, спираючись на засади народної

педагогіки; умов для занять спортом не було, урок фізкультури був відсутній і обирався вчителем за бажанням та проводився на шкільному подвір'ї. Дітям на виховних годинах розповідали про переваги гігієни і здорового способу життя, на перервах спорадично влаштовували спортивні ігри та змагання. У школах вищого рівня, зокрема в гімназіях, були обов'язкові уроки фізкультури за класичним, грецьким, зразком, які проводились у спортивному залі під керівництвом досвідченого педагога. Фізична культура мала гендерний підхід. Кращими спортивними залами були приміщення в чоловічій Ужгородській гімназії, Мукачівській єврейській школі, гімназії міста Хуст, в Мукачівській торговельній школі, в Ужгородській вчительській семінарії. Тут були просторі, світлі спортивні зали з тренажерами для занять легкою атлетикою. У ХХ ст. в містах Ужгороді, Мукачеві, Берегові, Хусті до послуг учнів діяли чисельні гуртки з фехтування, футболу, баскетболу, класичної боротьби, плавання тощо. Свій вклад вносили Пласт та скаутська організація, однак до радянського часу масовості в заняттях спортом не було.

У радянські часи фізичне виховання стає справді масовим, здоров'я людини визнається до стоянням народу. У дошкільних закладах обов'язковими є заняття з гігієни та спорту, функціонують оздоровчі групи. Учні всіх класів середньої школи, як і студенти вищих навчальних закладів усіх рівнів, займаються двічі на тиждень на уроках фізкультури. У більшості міських шкіл та у ВНЗ функціонують свої спортивні майданчики, спортзали, у деяких – басейни. У басейнах загального призначення, наприклад, на Ужгородському стадіоні «Спартак», за розкладом проводяться заняття з плавання. У сільських школах функціонують спортивні майданчики, футбольні поля з природним покриттям. Розвинена мережа спортивних шкіл. Учні та студенти складають вправи на значок «ГПО» - «Готовий до праці й оборони».

У часи Незалежності у школах та вищих навчальних закладах збережено заняття з фізкультури, як і всі кращі надбання з фізичної культури в дошкільлі. Продовжує функціонувати гурткова система. В Ужгородській школі-інтернаті обласного підпорядкування відкрито спортивний клас, який займається за поглибленими програмами з фізичного виховання. Однак матеріально-технічна

база для занять спортом у школах здебільшого не відповідає сучасним вимогам. З'являються меценати, які дарують школам футбольні поля зі штучним покриттям, тренажери для спортзалу тощо. Функціонують, поряд із державними, приватні гуртки занять йогою, спортивними танцями тощо.

«Віночок для підкарпатських діточок» - щомісячний журнал для дітей, що виходив в Ужгороді у 1920-1923 рр. Редакторами були Ярослав Розвода, а з жовтня 1920 – Іван Панькевич. Після припинення існування журнал продовжив вихід з 1924 р. під редакцією О.Маркуша як щомісячний додаток до журналу «Наш рідний край». У 1927р. «Віночок» було остаточно злито з журналом О.Маркуша. Головним завданням «Віночка» була популяризація краєзнавчих матеріалів, зокрема фольклору. Переважний контингент читачів – учні початкових класів. У «Віночку» друкувались поезії Т.Шевченка, І Франка, М.Шашкевича та ін. представників класичної української літератури. На сторінках цього видання вперше були надруковані майбутні письменники Федір Потушняк, Федір Лазорик та ін.

Л-ра: В.Габор Українські часописи Ужгорода, 1867 -1944. Львів,2003.- С.183-187.

Волонтерство (від фр. *volontaire* (доброволець) лат. *voluntarius* → лат. *voluntas* (вільне волевиявлення) → лат. *volō* (бажання, намір)) — добровільна безкорислива суспільно корисна діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги. Волонтерська діяльність є формою благодійної діяльності і ґрунтується на принципах законності, гуманності, рівності, добровільності, безоплатності та неприбутковості. Вона не включає діяльність на основі сімейних, дружніх чи сусідських відносин. Волонтерство є однією з форм благодійності і однією з підвалин громадянського суспільства. За деякими оцінками, кожного року в світі у волонтерській діяльності беруть участь понад 100 млн осіб. Українські волонтери займаються просвітництвом, профілактикою шкідливих звичок та негативних соціальних явищ, організацією

дозвілля дітей та молоді, соціально-правовим захистом нужденних та різноманітною іншою роботою.

Волонтери можуть працювати, зокрема, при Центрах соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та при різних громадських об'єднаннях. Найчисельнішою групою волонтерів є учні старших класів і середніх спеціальних закладів, студенти вищої школи. Волонтерами виступають також батьки, пенсіонери та спеціалісти, які безкоштовно надають різні види соціальних послуг. Все частіше волонтерство розглядається як засіб для розвитку, соціалізації, позиціонування, впливу та отримання нових знань, знайомств та навичок.

Роль волонтерства у соціальній сфері визнана на державному рівні, що знаходить підтвердження в окремих законодавчих документах, зокрема у законах України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», «Про соціальні послуги», в яких добровільна праця волонтерів визнається як необхідна та суспільно корисна. З 1985 року щорічно 5 грудня відзначається Міжнародний день волонтера.

В школах Закарпаття волонтерська діяльність у наш час має місце під час збирання бібліотечок для шкіл, що знаходяться у зоні бойових дій на Донбасі, збору іграшок та одягу для інтернатських закладів та дитячих будинків, для подарунків до Дня Миколая чи Різдва пацієнтам онколікарень, центрів для пристарілих тощо.

«Газета для народних учителів» - педагогічне видання, засноване 1868 р. педагогом, журналістом та головою Спілки вчителів Ужгорода Андрієм Ріпаєм.

Гукливський літопис - закарпатська хроніка, що описує події з 1660 (за іншою інформацією з 1666) по 1812 роки, що писалася кількома священиками у дерев'яній Святодуховській, унікальній у своєму роді, церкві з дзвіницею у селі Гукливий, що на Воловеччині під хребтом Великий Верх. Середньовічна хроніка, також відома під назвою *«Новейшая, яже когда случилася»*, писалась

протягом 123 років, перша частина її переписана зі старішого джерела; один з її авторів – священик Михайло Григаші. Твір складає невелику кількість сторінок, списаних у реєстраційній книзі померлих. Більшість тексту — інформація про погоду, врожаї, місцеві важливі події, наприклад війни Ференца Ракоці, голод через люту зиму.

Дитячий будинок — державний заклад для дітей-сиріт і дітей, батьки яких не забезпечують догляду за ними, позбавлені батьківських прав або перебувають на тимчасовому лікуванні в туберкульозному диспансері тощо. На Закарпатті функціонує Свалявський дитячий будинок «Малютко», де перебувають діти від народження до 3-х років життя, а також Чинадіївський дитячий будинок інтернатного типу для дітей дошкільного та шкільного віку; у кожному з них перебуває до 115 дітей; Мукачівський дитячий будинок-інтернат забезпечує проживання для осіб з розумовими вадами та хворих на наркоманію (від 2-х до 28 років) тощо. На сьогодні на території області функціонують три заклади для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, з них: Чинадіївський дошкільний навчальний заклад (дитячий будинок) інтернатного типу Закарпатської обласної ради і дві загальноосвітні школи-інтернат: Домбківська спеціальна загальноосвітня школа-інтернат I-II ступенів Закарпатської обласної ради та Перечинська загальноосвітня школа-інтернат I-II ступенів Закарпатської обласної ради. У зазначених закладах утримуються виключно діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, за станом на 01.10.2017 року в цих закладах перебувало 146 дітей з відповідним статусом, ще 101 дитина, перебуває на утриманні інших інтернатних закладів області. в часи Незалежності відкрито майже 50 дитячих будинків сімейного типу.

Дитячий будинок сімейного типу – окрема сім'я, що створюється за бажанням подружжя або окремої особи, яка не перебуває у шлюбі, які беруть на виховання та спільне проживання не менш як 5 дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Загальна кількість дітей (власних та вихованців) у дитячому будинку не повинна перевищувати 10 чоловік. Діти-сироти та діти,

позбавлені батьківського піклування перебувають у дитячому будинку сімейного типу до досягнення 18-річного віку, а в разі продовження навчання у професійно-технічному, вищому навчальному закладі I-IV рівня акредитації – до 23 років або до закінчення відповідних навчальних закладів.

На Закарпатті проводиться робота щодо розвитку сімейних форм виховання, а саме: у 2012 –2017рр. до сімейних форм виховання влаштовано більше ніж 2399 дітей, у тому числі: 443 – усиновлено, 1527 – передано під опіку/піклування фізичних осіб, 242 – влаштовано до прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу, 187 - повернуто на виховання до батьків; створено 20 дитячих будинків сімейного типу та 38 прийомних сімей. За станом на 30.09.2017 року в області функціонують 46 дитячих будинків сімейного типу та 61 прийомна сім'я, у яких виховуються 400 дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування.

Дистанційне навчання — форма навчання, коли спілкування між викладачем і студентом або вчителем і учнем відбувається за допомогою листування, магнітофонних, аудіо - та відеокасет, комп'ютерних мереж, кабельного та супутникового телебачення, телефону чи телефаксу тощо. Протягом останнього десятиріччя Д. н. стало одним з найважливіших елементів системи вищої освіти промислово розвинених країн. З одного боку, це зумовлено бурхливим розвитком інформаційних технологій (комп'ютерні мережі Інтернету, глобальне телебачення тощо), з іншого — політикою урядів цих країн у галузі освіти, їхнім прагненням зробити навчання та освіту будь-якого рівня максимально доступними для всіх верств населення.

«Дружно вперед» - щомісячний громадсько-культурний ілюстрований журнал, що виходив у Словаччині українською мовою у 1951-1995 рр. на 32с. як орган ЦК КСУТ. Спочатку виходив українською та російською мовами, з II половини 50-х рр. ХХ ст. – лише українською. Перші редактори – Ф.Лазорик та І.Габаль. У 1996 р. видання відновлено. У 1964 -90-х рр. при журналі на 8с. видавався педагогічний додаток «Школа і життя».

Л-ра: Краєзнавчий словник русинів-українців: Пряшівщина. - Пряшів (Чехословаччина), 1999.

«Дукля» - літературно-мистецький та публіцистичний журнал, що виходить з 1953р. в Східній Словаччині українською мовою раз на два місяці. Видавався як орган ЦК КСУТ, а з 1990 –СУПС. До 1964р. журнал виходив також і російською мовою. Публікуються переважно твори укр.. авторів Пряшівщини, України, української діаспори, переклади на укр.. мову з інших літератур, рецензії, літературно-критичні статті, мистецькі та театральні огляди, картини художників, студії та документи з історії, літературних взаємин тощо. Дав в обіг багато цінних документів та призабутих імен і подій історичного, літературного та культурного характеру. ГГГоловними редакторами в різний час були І.Мацинський, Ю.Боролич, Ф.Лазорик, В.Копчак, Ф.Іванчов, Ф.Ковач, М.Ілюк. З 1992р. журнал видає І.Яцканин.

Л-ра: Краєзнавчий словник русинів-українців: Пряшівщина. - Пряшів (Чехословаччина), 1999.

«Екзилъ» - науково-мистецький часопис, заснований 1995 р. як проект видавництва «Гражда». Виходить українською мовою в Ужгороді спочатку з різною частотою, від 2007 р. – щомісяця. Наклад - 500 примірників. Кожне число містить головну тему, якій підпорядковано матеріали наукового, публіцистичного та художнього характеру, що стосуються історії, культури, літератури та мистецтва, політичного життя, освітнього процесу на Закарпатті в минулому і в сьогоденні. Редактори – Іван Ребрик (з1995), Андрій Ребрик (з 2002). Видання розповсюджується в Україні, Словаччині, Сербії, Угорщині, Польщі та в інших місцях проживання української діаспори.

Екстернат — система навчання, що ґрунтується на самостійному вивченні курсу навчального закладу (без відвідування занять) з наступним складанням іспитів за цей курс. **Екстерн** (від лат. *extemus* — зовнішній, сторонній) — особа, яка складає екзамени при навчальному закладі, не

навчаючись у ньому. Е., що успішно склав іспити, дістає такі самі права, як і особи, що закінчили повний курс цього навчального закладу. Так, наприклад, Марійка Підгірянкa склала іспити за вчительську семінарію екстерном.

Екскурсія (від лат. ексигеіо — поїздка, подорож, похід) — пізнавальний вид діяльності, що позитивно впливає на активне сприйняття людиною нових знань; колективні подорожі, походи до визначних місць, музеїв, промислових підприємств, сільськогосподарських виробництв, на історичні об'єкти з науковою, загальноосвітньою, культурно-освітньою метою. Виникли наприкінці XVIII — на початку XIX ст. як метод навчання. Е. набула великого значення як форма і метод навчально-виховної роботи в школі, в позашкільній роботі й у діяльності культурно-освітніх закладів України. За змістом Е. бувають тематичними й комплексними. **Екскурсія навчальна** - форма навчально-виховної роботи, яка дає можливість організувати дослідницьку громадсько-корисну діяльність учнів, пов'язану з певним навчальним предметом. Е. як одна з форм організації навчальної і виробничої практики студентів (учнів) стала дуже поширеною у вищій школі і середніх соціальних навчальних закладах. Як правило, Е. організовується предметними гуртками, клубами, загонами «слідопитів» тощо.

У минулому в школах нашого краю екскурсія була обов'язковою і нетрадиційною формою проведення занять, її проводили як правило на початку і наприкінці навчального року. Учні разом з учителем вивчали природу, відвідували визначні місця (замки, собори, місця битв, пам'ятники, музеї, картинні галереї тощо). До екскурсій рідним краєм закликали дитячі видання «Пчїлка», «Наш рідний край», «Вїночок». Одна з форм проходження післядипломної освіти вчителя на Закарпатті в дорадянський час – екскурсія в інший регіон з метою відвідання відкритих занять кращих педагогів Чехословаччини, так переймався і передавався прогресивний педагогічний досвід. Екскурсію широко використовували молодіжні спортивні організації пластунів та скаутів.

Закарпатський обласний художній музей імені Йосипа Бокшая. Його історія розпочалася у червні 1945 року, коли під експозицію колишньої Крайової картинної галереї були передані декілька приміщень в Ужгородському замку. Там було виставлено для всенародного огляду десятки картин відомих художників. З роками експозиція музею поповнювалася експонатами з приватних колекцій, а також з музеїв Москви, Санкт-Петербурга, Києва, Львова.

Згодом художній музей переїхав у історичний центр Ужгорода, у приміщення жупанату - пам'ятку архітектури 1809 року, де і розміщується по сьогоднішній день. За досягнення у популяризації образотворчого мистецтва у 1990 році музею присвоєно ім'я народного художника, академіка Йосипа Бокшая (1891—1975).

Музей зберігає понад 9000 експонатів. Основу його колекції становлять твори колишньої Крайової картинної галереї.

Мистецький доробок художників Закарпаття — це шедеври визнаних майстрів Йосипа Бокшая, Адальберта Ерделі, Андрія Коцки, Федора Манайла, Андрія Борецького, Василя Свида, Золтана Шолтеса, Володимира Микити, Юрія Герца та ін. Сучасне образотворче мистецтво Закарпаття збагачене творчістю обдарованих майстрів різних напрямів. Їхні картини також представлені в експозиції.

В Ужгороді зібрано найбільш повну в Україні колекцію угорського мистецтва. Музей володіє цінним зібранням давніх ікон, чільне місце в якому займають твори Іллі Бродлаковича-Вишенського, а також тут зібрано багато творів видатного художника, академіка Ігоря Грабара.

Музей здійснює широку просвітницьку роботу і суттєво розширює поняття освітнього простору в краї.

Іграшка – предмет, створений для гри дітей дорослими або самими дітьми. Використовується з метою всебічного, гармонійного розвитку особистості дітей, залучення їх до праці та відпочинку. Діючи з І., діти відображають свої уявлення про навколишній світ і завдяки цьому уточнюють,

поглиблюють, розширюють знання, розвивальну мову. Іграшка допомагає формувати моральні почуття й досвід моральної поведінки, розвивати естетичні смаки й відчуття прекрасного. Найдавнішими іграшками на Закарпатті були ляльки з клоччя та соломи, дерев'яні «цоркотала», керамічні пташки-свищики, сопілки. Для активних ігор дітям дарували коліщата на палиці, міні-конструкції «млин» - колесо, що крутилось від води, набивні м'ячі тощо. У заможних родинах починаючи з ХІХ ст. поширеними були фабричні «коники», фарфорові копії звірів, ляльки з фарфоровим обличчям тощо.

Інтелігенція на Закарпатті: витоки. Інтелігенція (від лат. *intelligens* — *розумний, мислячий*) — соціальна група, що професійно займається творчою розумовою працею, розвитком та поширенням культури, виконанням специфічних функцій управління у виробництві та інших сферах суспільного життя. Як соціальна група, інтелігенція формувалася одночасно із новою капіталістичною формацією, але її зародження відбулося значно раніше внаслідок відокремлення розумової праці від фізичної. Перші групи інтелігенції на Закарпатті в І половині ХІХ ст. дало середнє і дрібне дворянство. Із закарпатських немешів походили династії лікарів і педагогів ХІХ ст. — Анталовських, Бачинських, Долинаїв, Косеїв та ін. Окремим вихідцям із селян також вдавалось стати інтелігентами першого покоління. Напр., Андрій Дешко із Іршавщини — відомий вчений, педагог, юрист. Головним джерелом систематичного поповнення інтелігентської верстви були священицькі родини: католицькі, греко-католицькі, реформатські, православні. Майже усі відомі закарпатські вчені, педагоги, громадські й культурні діячі ХVІІІ — першої половини ХІХ ст. були священиками або їх дітьми: І. Зейкан, А. Коцак, І. Пастелій, І. Базилович, А. Бачинський, В. Довгович, М. Лучкай, І. Чургович, І. Фогорошій, О. Павлович, О. Духнович. А ціла плеяда закарпатських інтелігентів, що жили і діяли протягом всієї першої половини ХІХ ст. за межами краю, зокрема в Росії, Україні, працювали вченими, педагогами, лікарями — М. Балудянський,

брати Білевичі, Ю. Гуца-Венелін, А. Дудрович, В. Кукольник, П. Лодій, І. Молнар, І. Орлай, К. Павлович та інші, — всі вони були синами священиків.

Центрами формування інтелігенції були міста, де розташовувались світські й церковні навчальні заклади, державні відомства і установи, торгово-промислові і ремісничі заклади. Закарпатська інтелігенція була нечисленною в кількісному відношенні і ще слабкою, майже однорідною в якісному складі. Панівна верхівка феодальної Угорщини не рахувалась з іншими національностями, виступала за їх повну мадяризацію. Це гальмувало і деформувало процес поновлення і розвитку інтелігенції за рахунок пригноблених народів.

Л-ра: Задорожний В.Є. У зб.: Українські Карпати: М-ли міжнародн. науков. конференції «Українські Карпати: етнос, історія, культура» (Ужгород, 26 серпня - 2 вересня 1991р.). - Ужгород: Карпати, 1993.-С.225-228.

Кабінетна система навчання — організація навчальних занять у загальноосвітній школі, за якою уроки з усіх предметів проводяться у навчальних кабінетах, обладнаних і устаткованих навчально-наочними посібниками, літературою, дидактичним матеріалом, технічними засобами, меблями та пристосуваннями. Кількість кабінетів з кожного предмета створюється залежно від числа визначених навчальним планом на його вивчення годин і кількістю паралельних класів у школі. В кабінетах проводяться також позакласні й факультативні заняття. Кабінети своїм оформленням і обстановкою сприяють більш швидкому психологічному переключенню учнів з одного предмета на інший, роблять їхню увагу більш стійкою й цілеспрямованою. Перехід від системи закріплення класних приміщень за постійним складом учнів до К. с. н. здійснюється в тій чи іншій середній школі з урахуванням місцевих умов, кількості навчальних приміщень, учнів, наявності навчального обладнання. На Закарпатті в дорадянські часи за кабінетною системою було побудоване навчання в гімназіях. Так, в Ужгородській гімназії були по-сучасному

обладнані кабінети природознавства, хімії, спортзал. Колекція мінералів з кабінету природознавства вражала своєю повнотою. У 70-80 рр. ХХ ст. кабінетна система в середній школі стає масовим явищем, саме тоді більшість шкіл переходять на цю систему.

Казкарство – форма поширення життєвої мудрості засобом казок. Казкар — оповідач казки або письменник, який створює казку. Казкарство вимагає поєднання риторичних та інтелектуально-художніх здібностей в людині-казкарєві. В Україні відомим талановитим казкарєм сьогодні є актор та письменник Сашко Лірник, який оповідає казки в теле - та радіопередачах. Серед закарпатських письменників до казкарєв належать Семен Панько, Василь Шкіря, Оксана Фулитка, які на основі творчого використання засад народної казки створили свої, неповторні, авторські оповіді.

На Закарпатті казкарство в давнину було дуже поширеним у народі, казками захоплювались не тільки діти, а й дорослі, які слухали їх під час виконання колективних робіт, наприклад лушення кукурудзи чи дертя пір'я, люди часто навмисне сходились на вечорниці чи в святкове надвечір'я в хату до казкаря, щоб почути нову казку. До нас дійшли сотні народних казок у записах М.Фінцицького, В.Гнатюка, І.Панькевича, В.Гренджі-Донського, Л.Дем'яна, П.Лінтура, І.Хланти, І.Сенька та ін. Відомими у народі оповідачами, імена яких збереглися, були Андрій Калин, Василь Королович, Михайло Галиця та ін. Подією у казкарстві була видана 1955 р. книга «Закарпатські казки Андрія Калина», укладена П.Лінтуром із кращих зразків оповідальної прози, записаних ним від казкаря з с.Горінчево на Хустщині. Книгу перекладено російською та чеською мовами. 1965 р. П.Лінтур видав записані ним від Михайла Галиці «Казки зелених гір», а 1968 – казки від Василя Короловича з Королева «Три золоті слова». 1979 р. вийшла книжка «Казки одного села», у якій зібрано записані П.Лінтуром казки села Горінчево.

Влітку 2015 р. в с.Горінчево на Хустщині відбувся фестиваль казкаряв, мета якого – привернути увагу до закарпатського казкарства як духовного феномену та казки як засобу виховання.

Класична педагогіка – система виховання та навчання в Європі ХІХ ст., яка базувалась на виховному ідеалі гармонійного розвитку людини в античному світі, суворій логіці середньовічної науки, класичній школі епохи Реформації, ідеї вільної освіти у проектах французьких просвітителів. Освіта, за к.п., складалась із елементарної початкової школи, класичної або реальної гімназії, університету. Отримала свій розвиток у творах Й.Г.Песталоцці, Й.Ф.Гербарта, Ф.В.А.Дістервега, Ф.Фребеля. До позитивного в к.п. відносимо урахування вікових особливостей дитини, прагнення до гармонійного розвитку, проектування знань на життєву практику. До негативного можна віднести надмірну регламентацію у діяльності дітей, нехтування дитиною з особливими потребами. На Закарпатті була панівною навчально-виховною системою до радянського часу.

«Королівське Євангеліє» (1401р.) – одна з найдавніших рукописних книг, створена в с.Королево на Закарпатті, написана церковнослов'янською мовою. До 1961 р. зберігалось у Мукачівському монастирі, з 1961 – у закритих фондах Закарпатського краєзнавчого музею. Має 360 сторінок; переписувач – Станіслав Граматик, що приїхав, як припускає академік Василь Німчук, на Закарпаття з дружинниками подільського князя Федора Корятовича. Текст книжки складають Євангеліє від Матвія, Марка, Луки та Іоана, а також передмова, пости, проповіді, глави, післямова та дарча грамота. 2015 р. здійснене факсимільне видання пам'ятки (100 примірників). У 2011р. на честь 610-ліття Євангелія у с.Королево встановлено пам'ятний знак.

«Корпорація друзів» - танцювальний дитячий колектив, що починався у 1976 р. в Ужгороді подружжям Куштан як балетна студія з класичною підготовкою і класичним репертуаром, яка переросла в ансамбль танцю в Ужгородському Палаці піонерів. Після присвоєння звання «Зразковий» ансамбль почав працювати як комплексний, багатопрофільний колектив, як «Танцювальна корпорація друзів», де учасники вивчають різні види

хореографічного мистецтва. У 2000 р. «Танцювальна корпорація друзів» отримала звання «Народний ансамбль танцю», і сьогодні в складі "Танцювальної корпорації друзів" займаються понад 200 учасників у різних вікових категоріях: молодші групи 4-8 років, середні - у віці 9-13 років, старші - від 14 до 18 років, а також групи хобі-класу. Найбільш значущі виступи колективу: конкурсна програма "Ранкова зірка" (м. Москва, Росія); фестиваль єврейської культури "Шалом, Україно!" (М.Луцьк, Україна); Всеукраїнський фестиваль єврейського творчості "Шалом, Україна!" (м.Київ, Україна); конкурс сучасної хореографії м.Рівне; міжнародний фестиваль єврейської культури "Запали свою свічку" (м.Москва, Росія); Всеукраїнський дитячий фестиваль "Чорноморські ігри" (м.Скадовськ, Україна); Всеукраїнський фестиваль мистецтв "Кіммерійські зорі" (м. Керч, Україна); Міжнародний фестиваль "Життя в стилі модерн" (м.Київ, Україна); Міжнародний фестиваль мистецтв "Фестиваль п'яти континентів" (м.Тіоне, Італія).

Сольні концертні програми: "Багатоголосся", "Різдвяні зустрічі з DCF", "Монолог танцю", "The Revolution of Dance", "Така, як ти ...". Хореографічна частина проекту рок-опера "Еврідіка". Колектив бере участь у концертних програмах ПАДЮНу, у міських і обласних концертах.

Лексикографія на Закарпатті. Лексикографія (від гр.: *лексікос* - слово, *графос*- писати, опис), або словникарство - розділ мовознавства, пов'язаний зі створенням словників. Закарпаття знаходиться на перетині багатьох культур, і потреба в словниках тут була завжди, особливо в перекладних, тому серед конфіскацій книжок, які перевозили через кордони на Закарпаття купці, числяться, поруч з бібліями, псалтирями та букварями, й словники. Поширення в ХУІІ ст. набув «Лексиконъ славенорусскій и именъ тлъкованіє» Памва Беринди, виданий у друкарні Києво-Печерської лаври в 1627 р., а в ХІХ ст. популярним серед священиків, особливо тих, хто навчався не рідною, а німецькою чи угорською мовою, був російсько-німецько-латинський «Словарь к первому тому собрания «Русских проповідей» А.Радолінського, виданий у Будині 1853р., який, однак, не містив народної лексики регіону Карпат.

Одним із перших лексикографів на Закарпатті був Михайло Лучкай, який створив рукопис словника руської мови поч. XIX ст., ця праця, однак, не була видана і збереглася частково.

Олександр Митрак свій «Русско-мадярській словарь» видав у Будапешті 1881р., а «Мадярсько-руський словарь» - 1922 р. в Ужгороді. У цій праці використано книжну російську мову, яку О.Митрак вважав мовою народу Закарпаття, що, однак, не завадило йому ввести в перший том понад 800 народних слів. 1883 р. у Будапешті Ласло Чопей видав «Русько-мадярський словарь», де вперше на Закарпатті наголошує на різниці між російською та руською (українською) мовами, вважаючи тільки останню природною мовою населення Закарпаття; автор використовує у своїй праці лексику південнокарпатських українських говорів.

1906 р. в Ужгороді Емілій Кубек видав перекладний і водночас тлумачний «Старославянській-угорській-руській-німецькій словарь к Священному Писанію», у якому тлумачиться більше як 5 500 слів, а з синонімами – близько 30 000. До російського реєстру введено деякі слова і вирази народнорозмовної мови («таркатий», «шиковний», «шмаритися» тощо).

1925-1927 р. в Ужгороді видано перший термінологічний словник – «Мадярсько-руський правничий термінологічний словарь», укладений Е.Торонським, віце-президентом Кошицької судової табули. Автор виходить «із засади визначення окремої малоруської (української) мови». Йому на противагу 1928р. в Кошицях К.Мачик, А.Емельянов видають «Мадярсько-руський юридический терминологический словарь», вважаючи, що «на наречи умственная научная работа не возможна». Е.Бокшай, М.Брацайко, Ю.Ревай у 1928 р. в Ужгороді видали «Мадярсько-руський словарь» з огляду на те, що «заготовлення и випечатаня мадярсько-руського словаря головно тогди стало актуальним, коли руський язык став урядовим языком в школах, урядах и уживаням в суспольном житю підкарпатської руської інтелігенції».

У 50-х рр. XIX ст. над великим діалектологічним словником «Материялы для словаря малорусского наречия, собранныя въ Галиціи и в Северовосточной Венгрии...» працював Яків Головацький; уклав тільки частину на літери А-З

(понад 10 000 слів), яка вийшла друком лише 1982 р. Словник виконано на рівні тогочасної європейської практики; тут широко подано відомості про народну духовну і матеріальну культуру Закарпаття і Галичини, його можна кваліфікувати як діалектно-етнографічний словник.

У радянські часи та в часи Незалежності потреба в лексикографії забезпечується універсальними словниками, що видаються великими тиражами для всієї країни науковими колективами Національної академії педагогічних наук, провідними кафедрами української мови. Провідна роль в укладанні словників на Закарпатті у наш час належить кафедрам філологічного факультету та Центру гунгарології Ужгородського національного університету. Варто згадати словник П.М.Лизанця «Magyar–ukrán, Ukrán–magyar frazeológiai szótár /Угорсько-український, Українсько-угорський фразеологічний словник»(2000); рідкісний у своєму роді історико-етимологічний словник П.П.Чучки «Прізвища закарпатських українців» (2005), «Словник невідмінюваних в українській мові іменників» М.І.Сюська (2017), термінологічний «Словник художника» (Височанська Л., Ребрик Н., Закарпатська академія мистецтв, 2015) та ін.

Розвиток інформаційних технологій покликав до життя нову форму словників – електронні. Серед таких, наприклад, «Професійне мовлення педагога. Короткий словник термінів» (Ходанич Л.П., Палько Т.В.; 2018; сайт Закарпатського інституту післядипломної педагогічної освіти).

Л-ра: Краєзнавчий словник русинів-українців. Пряшівщина. – Пряшів (Чехо-Словаччина), 1999.

Українська мова. Енциклопедія.-К., «Українська енциклопедія, 2000.-С.274.

«Лексиконъ славенорусскій и имень тлъкованіє» - тлумачний словник Памва Беринди, виданий у друкарні Києво-Печерської лаври в 1627 р.(друге видання -1653р., у Кутейнській друкарні під Оршею в Білорусі), який був поширений серед церковнослужителів та в бібліотеках – навчальних закладів і приватних - на Закарпатті в ХУІІ-ХУІІІ ст. Тематично книга розділена на дві

частини: 1) «Лексиконъ» - диференційний церковнослов'янсько-український словник; 2) «...Имена свойственная» - зібрання тлумачень власних назв (імен, топонімів) та перекладів апелятивів неслов'янського походження. У словнику майже 7000 статей, у т.ч. майже 1400 онімів. Реєстрове слово подається в звичайній для того часу формі (імена – в наз. відм. однини, дієслова – в 1 ос. однини теперішнього часу). Перекладна частина праці П.Беринди – одне з найбагатших зібрань української лексики кін. ХУІ - поч. ХУІІ ст. Переклади зроблено загальнонародними чи літературними відповідниками. Ряд статей у «Лексиконі» мають характер енциклопедичних. Автор нерідко пояснює слова, особливо іншомовні, розкриваючи їхню етимологію. Зібрання етимології біблійних онімів у «Лексиконі...» - одне з найбільших у європейській лінгвістиці ХУІІ ст., тут уперше в східнослов'янській лексикографії автор вводить граматичні ремарки й відсилання, вказівки на пряме і переносне значення слова. Праця П.Беринди сприяла правописній стабілізації староукраїнської літературної мови і є найвищим досягненням української лексикографії старої доби.

Л-ра: Українська мова. Енциклопедія.-К.: «Українська енциклопедія», 2000.-С.274.

«Ліга української культури» - товариство, засноване емігрантами-українцями в Празі на початку травня 1923 р. Голова – проф.В.Біднов, її фактичний організатор, а також його помічники-студенти Н.Новодвірський, С.Шишківський, В.Орелецький, А.Зубенко та ін. Завдання Ліги – публічні лекції, які відбувалися щонеділі після обіду в Студентському Домі в Празі. Кожна лекція збирала 50-250 слухачів, переважно студентів. Лектори – відомі професори та викладачі вищих навчальних закладів П.Андрієвський, В.Біднов, Л.Білецький, Л.Бич, С.Гольдельман, Д.Дорошенко, О.Лотоцький, Б.Матюшенко, В.Сімович, С.Смаль-Стоцький, В.Старосольський, В.Тимошенко, М.Славінський, С.Шелухин, Ф.Щербина, Я.Ярема, Ю.Тищенко, Л.Чикаленко та ін. Празька Ліга мала свою філію в Подєбрадах,

яка організовувала виставки українських жіночих виробів, малюнків, книжок, що знайомили чехів з українською культурою.

Л-ра: Наріжний С. Українська еміграція. Культурна праця української еміграції 1919-1939.- К.:В-во ім.Олени Теліги,1999.-С.29.

«Литературна неделя» - журнал, що видавався щодва тижні в Ужгороді в 1941-1944 рр. під редакцією Івана Гарайди Підкарпатським товариством наук і був заснований у рамках політики угорських властей з метою розвитку самосвідомості закарпатських українців як складової народу Угорщини. На сторінках «Л.н.» публікувалися оригінальні літературні твори письменників краю, переклади творів світової класики, статті з історії та культури Закарпаття, які використовувалися вчителями для зацікавлення та заохочення до науки учнів та студентів, були предметом обговорення на засіданнях гуртків, вчительських зібраннях.

МАЛіЖ (Міжнародна академія літератури і журналістики) – громадська організація, заснована 9 серпня 2002 р. в с.Рекіти Міжгірського р-ну. Керівник – ректор МАЛіЖу – письменник, заслужений журналіст України Василь Тарчинець, його заступники - Андрій Дурунда, Зінаїда Соляник, Мар'ян Тарчинець, Федір Гулаткан, Раїса Тарчинець. Опікувався МАЛіЖем також Володимир Ковалик, чиказький поет, виходець із с.Рекіти. Мета МАЛіЖу - сприяння творчій діяльності юних літераторів та журналістів, особливо із числа сиріт, малозабезпечених і тих, що мешкають в гірській та на забрудненій Чорнобильською АЕС території. Перші твори молодих літераторів – слухачів Малої академії побачили світ в 2003 р. у дитячій колективній збірці "Село у підніжжі Кичери", яку видав на власні кошти ректор МАЛіЖу Василь Тарчинець. Усього в "Бібліотечці Малої академії" за час існування МАЛіЖу видано понад 30 авторських і 12 колективних збірок учнівської творчості. 12 липня 2004 р. в урочищі "Тисовець" на околиці с. Рекіти відбувся І-й Міжнародний фестиваль юних поетів та прозаїків "Рекітське сузір'я", який

зібрав понад чотири тисячі учасників та гостей. Фестиваль став традиційним і проводиться щороку перед християнськими святами Петра і Павла, останнім часом - на базі Міжгірського професійного ліцею (Літературно-мистецькому Центрі МАЛіЖу). Філії МАЛіЖ відкриті в Ужгороді, Мукачеві, Львові, Полтаві, Рівному; під час канікул діє програма обміну слухачами між філіями.

«Малятко» - обласний дитячий спеціалізований пульмонологічний санаторій (скорочено - ОДСПС «Малятко») - оздоровниця вищої категорії. Розташований за 3 км від Ужгорода, у селі Оноківці. Здійснює обстеження, лікування та реабілітацію дітей віком від 1,5 до 6 років із неспецифічною бронхо-легеневою патологією; спеціалізується на лікуванні бронхо-легеневих захворювань, зокрема бронхітів, бронхіальної астми та ін. У санаторії також оздоровлюються діти зі зниженим імунітетом до хвороб органів дихання.. Крім того, санаторій приймає на оздоровлення школярів у літній період, а з 2009 р. - цілорічно дітей молодшого шкільного віку без відриву від навчальної програми (заняття проводяться на базі санаторію). Одночасно закарпатська здравниця може прийняти 80 дітей. Позитивних результатів вдається досягти завдяки поліпшенню лікувально-діагностичної бази, впровадженню нових методик лікування та обстеження організму, а також роботі колективу досвідчених лікарів (педіатрів, фізіотерапевта, реабілітолога, стоматолога, дієтолога) та вихователів. Працюють кабінети фізіотерапії, функціональної діагностики, масажу, отоларингологічний, стоматологічний кабінет, а також інгаляторій. Санаторій має у своєму розпорядженні власну клінічну лабораторію.

«Марійка-невірниця» - перший звуковий фільм із життя закарпатців, знятий празьким режисером Владіславом Ванчурою 1933 р. у с.Колочаві. Роль головної героїні виконує селянка з гірського села Синевир Анна Шкелебей. Сценарій до фільму написав чеський письменник Іван Ольбрахт, котрий до того кілька років прожив у Колочаві й написав роман про тутешнього опришка - «Микола Шугай, розбійник». Коли тривали зйомки, письменник перебував у zenіті слави. Роман про події в Колочаві читала вся Чехо-Словаччина, твір

перекладали різними мовами. Героїв фільму зіграли непрофесійні актори. Кожен персонаж фільму розмовляє своєю мовою (русинською, чеською, їдиш). Фільм знімався без звуку. Ванчура свідомо відмовився від ідеї озвучення фільму професійними чеськими акторами, актори приїздили до Праги, щоб озвучити своїх персонажів. У масових сценах знято мешканців с.Колочави та околиць.

Михайлівський надмогильний напис 1060 р. – найдавніший напис кирилицею в Карпатському регіоні, виявлений на кам'яній брилі, викопаній 1977 р. біля мурів колишньої ротонди XI ст. у Михайлівцях (Сх.Словаччина). На камені у п'яти рядках висічено: «Сьде лежить кьнязь Пресіанъ вь лето 6505 - вь лето 6569». Текст викарбувано кириличними буквами з дотриманням норм старослов'янського письма. У перекладі на сучасну українську мову: «Тут лежить князь Пресіан. Народився року 996, помер року 1060». Текст розшифрував В.Ткадлчік. Князь Пресіан – відома особа першого Болгарського царства. За участь у змові проти царгородського імператора його осліпили і помістили у монастир. За проф. П.Чучкою, «Михайлівський напис є найдавнішою точно датованою пам'яткою писемності Закарпаття», яка засвідчує поширення тут кириличного письма.

Л-ра: Краєзнавчий словник русинів-українців: Пряшівщина. - Пряшів (Чехословаччина), 1999.

Чучка П. Початки писемності на Закарпатті: гіпотези, вигадки і факти. – У кн.: Культура Українських Карпат. - Ужгород, 1994.

Музей визвольної боротьби України – заснований у Празі 1925 р. з метою збирання і збереження документів української еміграції та політичних рухів ХХ ст. Тут зберігалися архіви українських дипломатичних місій, таборів інтернованих осіб та культурно-освітніх організацій часів першої світової війни, матеріали політичного, культурного, наукового та мистецького життя української еміграції, рукописи, комплекти газет тощо. Засновником МВБУ був

Д.Антонович. 14.02.1945р. під час бомбардування Праги був зруйнований будинок музею. Збережена частина матеріалів згодом вивезена до Києва.

Л-ра: Краєзнавчий словник русинів-українців: Пряшівщина. - Пряшів (Чехословаччина), 1999.

Музей літератури Закарпаття - народний музей при Закарпатській організації Національної спілки письменників України, що знаходиться на пл.Жупанатській в Ужгороді і в наш час діє на громадських засадах. Організований у 70-ті рр. ХХ ст. Містить постійну експозицію з життя та творчості письменників Закарпаття та Закарпатської організації НСПУ. Мета - накопичувати та зберігати інформацію про літературу Закарпаття як духовний оберіг краю, поширення фактів літературного життя, пропагування читання та художньої літератури. За час існування М. прийняв сотні груп відвідувачів – учнів, студентів, слухачів курсів післядипломної педагогічної освіти тощо. Завідувачами музею свого часу були В.Вародій, В.Кохан, В.Густі, Л.Повх, М.Нейметі. У Музеї відбуваються збори та засідання ради ЗО НСПУ, культурно-освітні заходи – зустріч письменників з читачами, презентації нових видань, урочистості з нагоди письменницьких ювілеїв, Міжнародний фестиваль «Карпатська ватра» тощо, а також відбуваються заняття вчителів-слухачів курсів післядипломної педагогічної освіти.

Музей шкільний. Музей (від дав.-гр. τὸ Μουσείον — «дім Муз») — культурно-освітній та науково-дослідний заклад, призначений для вивчення, збереження та використання пам'яток природи, матеріальної і духовної культури, прилучення до надбань національної і світової історико-культурної спадщини. Шкільні музеї – культурно-освітні заклади, які організовуються при школі за ініціативи педагогічного колективу з залученням благодійних коштів та сил самого колективу, батьків, учнів з метою розширення освітнього простору, поглиблення загальноосвітньої підготовки дітей засобами позакласної роботи. Завдання шкільних музеїв - розвивати творчі інтереси шкільної молоді, удосконалювати навички пошукової та дослідницької роботи

учнів, здійснювати співдружність батьків, дітей та школи, формувати громадянську позицію молоді. У школах Закарпаття сьогодні існують різноманітні типи шкільних музеїв: народознавчі (етнографічні), історико-краєзнавчі, меморіальні. Серед існуючих 182 музеїв у навчальних закладах Закарп.обл. найбільш поширеними є історико-краєзнавчі та етнографічні, пов'язані з певними напрямками краєзнавства як всебічним комплексним вивченням краю. Серед кращих – Музей Перечинської школи-інтернату «З бабусиної скриньки», Зразковий музей Хустської загальноосвітньої школи І-ІІІ ст. №5 «Минуле і сучасне нашого краю», Музей Сімерської ЗОШ І-ІІІ ст. «Скарби наших предків»; серед кращих меморіальних - Музей історії школи у Хустській загальноосвітній школі І-ІІІ ст. №1 ім. Августина Волошина, Музей письменника В.Гренджі-Донського в ЗОШ І-ІІІ ст. №1 м.Тячів, Музей письменника І.Ольбрахта у ЗОШ І-ІІІ ст.№1 с.Колочава, Музей письменника Ю.Мейгеша у ЗОШ І-ІІІ ст. №6 м.Мукачево, Музей Т.Шевченка в ЗОШ №1 ім.Т.Г.Шевченка в м.Ужгороді, Музей вченого-астронома Мотрі Братійчук в Ужгородському палаці дітей та юнацтва, Музей Зарічівської ЗОШ І-ІІІ ст Перечинського району «Освіта» та ін..

Музей при освітньому закладі виконує важливу виховну та навчальну функцію. В школі проводять ся уроки в музеї, а також уроки з використанням музейних матеріалів. Особливо широке місце посідає музей у позашкільній роботі: тут проводяться екскурсії, учні беруть участь у пошуковій діяльності, суспільно корисній роботі, у волонтерському русі. При Музеї Хустської загальноосвітньої школи І-ІІІ ст. №5 «Минуле і сучасне нашого краю» діє гурток «Юні музеєзнавці», працює фольклорний колектив школи; при Музеї Т.Шевченка в Ужгородській ЗОШ №1 проводяться заняття з риторики та культури усного мовлення. На базі шкільних музеїв проводяться семінари, відкриті уроки, шкільні вечори та свята, учні виконують дослідження в роботі Малої академії наук.

Л-ра: Децик Р. Історичне минуле Перечинщини. Досвід роботи музеїв при навчальних закладах Перечинського району. - Ужгород: «Гражда», 2010.

Мукачівська дитяча художня школа імені М.Мункачі – позашкільний дитячий заклад, заснований на підставі рішення Закарпатського облвиконкому 7 серпня 1979 року. Біля витоків художньої школи були художник, педагог В. Бурч, педагог В. Цібере, народний художник І. Бровді. У закладі створено музей дитячої творчості, в якому збираються найкращі роботи вихованців за всі роки, і музей Міхая Мункачі. У квітні 1994 року до 150-річчя від дня народження Міхая Мункачі та дня 15-річчя школи їй присвоєно ім'я Міхая Мункачі. Будинок, у якому розташована школа, є одним з найбільш цінних пам'ятників палацового будівництва на Закарпатті -«Білий палац», побудований у другій половині XVII ст. трансільванськими князями династії Ракоці. У школі на цей час навчається 315 учнів. Атмосфера художньої школи налаштована на академічне навчання образотворчому мистецтву, підготовку учнів до вступу у вищі художні навчальні заклади. Тут вивчають рисунок, живопис, композицію, історію мистецтва та архітектури. Випускники здобувають освіту у Закарпатському художньому інституті, Ужгородському коледжі мистецтв ім. А. Ерделі, Київській національній академії мистецтв, Львівській національній академії мистецтв, Поліграфічному інституті (м. Львів), Харківській державній академії, на художньому факультеті Івано-Франківського університету ім. В. Стефаника.

Щороку в школі вдосконалюються форми і методи навчання. В школі постійно працюють дитячі творчі виставки, які презентують творчий доробок учнів школи; видається шкільна газета «Мистецтво». За традицією, щороку на базі художньої школи ім. М. Мункачі проводиться обласний дитячо-юнацький конкурс образотворчого мистецтва «Легенди Карпат». Учні, які мають призові місця і навчаються відмінно в школі, отримують щомісячні стипендії міської ради, а викладачі цих учнів - щомісячну доплату. За сприяння міського голови щороку під час зимових канікул проводять творчий пленер для кращих учнів та викладачів школи.

Народна школа – восьмикласна державна початкова школа, що функціонувала на Закарпатті з кінця XIX ст. до 1945 р. Навчальні дисципліни:

закон Божий, руська мова, математика, природознавство, географія, історія, праця (сільське господарство, рукоділля, народна кулінарія). Після закінчення народної школи діти навчались у горожанській школі, гімназії. У період Чехословацької Республіки 1919-1938 рр. було побудовано багато типових шкіл з кімнатою для вчителів (учительська), кабінетом директора, навчальними кабінетами.(М.Алмашій)

«Наука» - щотижнева газета, яка виходила в Ужгороді (1897-1914, 1918-1922) як офіційний орган Товариства св.Василія Великого та (після 1902) видавництва «Унію». Мала в 1911-1912 рр. додаток «Село». Редактори – Ю.Чучка, В.Гаджега, А.Волошин. Окрім поточних новин, газета публікувала статті вчених, політиків, культурно-освітніх діячів А.Годинки, Г.Стрипського, Ю.Жатковича. Тут пропагувалась крайова література, а також українська література з-за кордону.

Наукова бібліотека Ужгородського національного університету. Найбільша бібліотека Закарпаття, яка має унікальні книжкові колекції, зокрема найбільшу в Європі колекцію інкунабул. Відкрита у жовтні 1945 р. на базі колишньої єпископської бібліотеки. Частину фонду, сформованого ще публічною бібліотекою м. Ужгорода, передає їй обласна бібліотека для дорослих. Новітню літературу, зокрема ідеологічно спрямовану у дусі радянського часу, передають українські і російські ВНЗ: Московський, Київський, Саратовський, Львівський, Ленінградський, Харківський та ін. університети. На 1.02. 1946 року, коли розпочалися заняття, книжковий фонд бібліотеки нараховував 43500 радянських книг, з яких 2500 підручників. Організатором бібліотеки був Е.Шадуров. З 1947 року згідно з постановою Ради Міністрів УРСР бібліотека отримує за профілем університету обов'язковий примірник літератури, що виходила на території Радянського Союзу російською мовою (до 1991 р.). У 1947 р. бібліотеку очолила О.Фесенко. 5 квітня 1949 року виконком Закарпатської обласної Ради передав університету бібліотеку і приміщення Ужгородського уніатського єпископства, а згодом і

частину книг з Мукачівського жіночого монастиря. Серед цих фондів – цінні книги і унікальні зразки книгодрукування. Якщо на кінець 1946 р. книжковий фонд університетської бібліотеки нараховував 43,5 тис. прим. літератури і кількість читачів – 100, то у 1994 р. він досяг 1,5 млн. прим. книг і журналів, якими користувалися понад 40 тис. читачів. Щорічно нові надходження склали 35-40 тис. прим. літератури. Бібліотека одержувала та зберігала 686 назв журналів, 40 назв газет, 90 назв інформаційних видань. Це різноманітні вітчизняні та зарубіжні видання. З 1985 р. бібліотека одержувала мікрофіші на 101 назву фізичних, хімічних, математичних журналів. Великого значення набуває створення міжбібліотечного абонементу, що почав діяти на початку 60-х р. і досяг піку в 90-х. Завдяки йому сотні читачів, насамперед студентів-заочників, науковців, спеціалістів мали змогу користуватися фондами найбільших бібліотек області, книгами з інших книгозбірень колишнього СРСР та 19 країн світу.

Унікальність бібліотеки в її рідкісному фонді – відділі давніх рукописів та стародруків. Він нараховує близько 20-ти тисяч примірників (з XV по XX століття). Серед них: 548 рукописних книг, 26 інкунабул (першодруковані книги, що побачили світ латинською мовою до 1500 р.), 216 палеотипів (стародавні європейські друковані книги, видані до 1 січня 1551 р.). Частина інкунабул настільки рідкісна, що їм немає аналогів в інших бібліотеках України та зарубіжжя (серед них є твори III-VII та XIII-XV ст.).

Перлинами в колекції є інкунабули «Augustinus, Aurelius: De arte praedicandi» (книжечка святого Августина про мистецтво проповідання) та Johannes Chrysostomus: Homiliae super Matheum.s.l.e.a. - видання відносять до 1466 року; «Острозька біблія» видана першодрукарем Іваном Федоровим у 1581 році та найдавніша з рукописних книг Закарпаття – «Мінея» (мінеї – богослужбні книги: служби на кожен день) написана у 1500 та 1556 роках.

Сьогодні бібліотека Ужгородського національного університету - потужна книгозбірня з фондом у 1 мільйон 700 тисяч примірників навчальної, наукової, науково-популярної, довідкової та художньої літератури. Значний відсоток бібліотечного фонду реферативні журнали, збірники наукових праць,

періодичні часописи, інформаційні видання. Бібліотека веде книгообмін з 35 вузівськими бібліотеками України, та з 4 бібліотеками закордонних вузів. В структурі бібліотеки відділи: комплектування та обліку літератури, наукового опрацювання документів та організація каталогів, довідково-бібліографічної та інформаційної роботи, краєзнавчий «Карпатика», рукописів та стародруків, іноземної літератури, зберігання книжкових фондів, обслуговування читачів, автоматизації та комп'ютерних технологій. Бібліотека має 11 абонементів, 11 читальних залів. На особливу увагу заслуговує відділ «Карпатика» (колишне спецховище), в якому зібрано всю наукову, краєзнавчу, художню літературу, а також періодичні видання, що вийшли на території Закарпаття і висвітлювали історію, науку, культуру краю.. Поспішаючи за науково-технічним прогресом, бібліотека освоїла інноваційні технології, серед яких першочергове місце отримала комп'ютеризація. Запровадження інновацій покращує обслуговування користувачів, надаючи безперешкодний та швидкий доступ до необхідного джерела інформації.

«Науковий збірник товариства «Просвіта» - науковий журнал, що видавався в Ужгороді 1922-1938 рр. товариством «Просвіта», редагований А.Волошином та В.Гаджегою, І.Панькевичем та В.Бірчаком. Публікував наукові розвідки з історії, мовознавства, літературознавства, етнографії, археології, географії Закарпаття. Тут вперше опубліковано тексти деяких історичних документів, давньої літератури та записи народної музики і пісень. Серед авторів – М.Лелекач, І.Панькевич, В. Бірчак, Ф.Габрієл, Г.Кінах, С.Рудницький, В.Саханєв, Ф.Тіхій, Г.Стрипський, І.Колесса.1966 р. П.Федака відновив вихід наукового журналу.

«Науковий збірник Музею української культури у Свиднику» - наукове видання, що випускається Музеєм українсько-русинської культури у Свиднику (Словаччина) з 1965 р. та друкує історичні, фольклорні, етнографічні, літературознавчі, мовознавчі, культурологічні матеріали краєзнавчого

характеру. Редакторами свого часу були М.Мушинка, І.Мадинський, І.Русинко, М.Сополига.

«Наукові записки Ужгородського державного університету» - науковий журнал, що видавався Ужгородським державним університетом за радянського часу. У 50 випусках (1947 -1963) були представлені серії гуманітарних, суспільних та природничих наук, більшість авторів – викладачі УЖДУ: Й.Дзендзелівський, І.Гранчак, М.Лелекач, В.Неточаєв, Ф.Потушняк, М.Троян та ін. Сьогодні за напрямками «Історія», «Педагогіка», «Мовознавство», «Літературознавство» та ін.. видаються різні серії «Наукового вісника Ужгородського національного університету»

«Наша земля» - щомісячний журнал, який виходив в Ужгороді українською мовою в 1927-1928 рр. Засновником та видавцем був письменник В.Гренджа-Донський, який здійснював прокомуністичну лінію і отримував на видання кошти з СРСР. Журнал адресувався молоді, його метою було пропагувати переваги соціалізму в СРСР. З культурно-освітнього боку, цінним було те, що в журналі, крім поезії В.Гренджі-Донського, подавались твори тогочасної української літератури (В.Стефаник, О.Кобилянська, М.Черемшина, П.Тичина, В.Поліщук та ін.), які читала молодь та прогресивне вчительство. Через гостру критику чехословацького правління в краї журнал було закрито, а В.Гренджа-Донський ледь не позбувся основної роботи, живучи з ярликом «комуніста та шпигуна СРСР», про що він пише в своїх спогадах.

«Наш рідний край» - ілюстрований журнал-щомісячник для школярів та студентів, який видавався у Тячеві в 1922-1939 рр. і редагувався письменником та педагогом Олександром Маркушем за державні кошти, що надходили з Праги. Коли кошти затримувались чи не надходили, О.Маркуш видавав журнал за свій рахунок. Видання користувалося великою популярністю серед вчителів, учнів та студентів і виконувало роль посібника для самостійного та позакласного читання. Мова матеріалів була наближена до розмовної. У

журналі друкувалися краєзнавчі, фольклорні та художні матеріали високої пізнавальної та виховної якості, які недекларативно соціалізували молодь, активізували її пізнавальну діяльність. Редакція закликала читачів збирати фольклор, описувати пам'ятки культури та явища етнографії, досліджувати довкілля, писати художні твори та активно дописувати у видання. Матеріали журналу мають високий потенціал щодо їх використання в освітньому процесі.

У 90-х рр. ХХ ст. літературознавець Д.Федака здійснив спробу відновити видання журналу, однак у зв'язку з матеріальними труднощами роботу довелось згорнути. 2002 р. науковець Іван Сенько видав окремою книжкою кращі, на його погляд, матеріали журналу О.Маркуша.

Недільна школа – безкоштовні школи для дорослих в Україні, які працювали в неділю та святкові дні й давали початкову освіту. Виникли у 1848—1849 роках у Східній Галичині та на Закарпатті як «читальні для дорослих». У наш час – безкоштовні навчальні заклади, які утримуються культурними товариствами чи релігійними організаціями і дають знання з певного профілю. В Ужгороді на базі ЗОШ №5 діє Недільна школа вивчення польської мови.

«Недья», з 1939 р. «Нова недья», згодом «Карпатська недья» - газета, яка виходила в Ужгороді щотижня в 1935 -1941 рр. і фінансувалася мукачівським греко-католицьким єпископом Олександром Стойкою. Редактори у різні часи – Еміліан Бокшай, Олександр Ільницький. **«Недья» (1941-1944)** – щотижнева найбільш масова газета на Закарпатті, що виходила як орган угорської Католицької організації сільської молоді (KALOT) та її закарпатської філії - Організації греко-католицької молоді. Редактори – О.Ільницький та В.Шерегій. Газета друкувала місцеві та міжнародні новини, поради із землеробства, звіти громад та молодіжних організацій, етнографічні матеріали, фольклорні та літературні твори.

«Недѣля Русина» - ілюстрований журнал-тижневик, що виходив 1923 р. в Ужгороді як додаток до газети «Русин», містив історичні розвідки та розповідав про головні історичні постаті. Вийшло всього 43 номери, на крейдяному папері, проілюстровані гравюрами художника Йосипа Бокшая.

Обласна педагогічна премія імені А.Волошина – щорічна педагогічна премія, запроваджена з жовтня 2008 р. управлінням освіти і науки Закарпатської обласної державної адміністрації з метою піднесення ролі та авторитету педагога в суспільстві, заохочення педагогічних працівників до творчої, результативної праці. Премія присуджується педагогічним працівникам та управлінцям освітньої галузі зі стажем роботи понад десять років за значний особистий внесок у розвиток дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної та вищої освіти, які досягли значних успіхів у підготовці кваліфікованих кадрів, створенні високоякісних авторських програм і навчальних посібників, розробленні і впровадженні інноваційних технологій, вихованні свідомих і активних громадян – патріотів України.

Панькевичівка - фонетично-етимологічний український правопис, складений 1922 р. Іваном Панькевичем для шкіл Закарпаття. Засади панькевичівки були схвалені ще 1920 на з'їзді закарпатських учителів, а згодом викладені в «Граматичі руського языка» (Мукачево, 1922).

«Педагогіка особистості» - течія в німецькій педагогіці, яка виникла наприкінці ХІХ ст. і відображалась у працях Гуго Гаудіги (1860-1923), Генріха Шаррельмана (1871- 1940). Важливим завданням виховання вважала формування особистості на основі високорозвиненої розумової самостійності. Особливого значення надавалось навчанню дітей найбільш раціональних методів розумової праці. Значною заслугою її прихильників було детальне опрацювання методики навчання дітей прийомам розумової праці, вмінню спостерігати, вести бесіду, переказувати зміст прочитаного, самостійно

готувати доповіді тощо. Г.Гаудіга вирішальним принципом дидактики вважав самодіяльність і активність учня. Г.Шаррельман наголошував на необхідності розвитку творчих сил дитини, художньо-естетичних почуттів і смаків, створення умов для вияву дитячої фантазії та самостійності; вироблення в дітей радісного світосприймання. У навчальному процесі, організованому в дусі педагогіки особистості, центр уваги переносився з діяльності вчителя на діяльність учня при збереженні провідної ролі вчителя. На Закарпатті педагогіка особистості поширювалась в педагогічній практиці Марійки Підгірянки, окремих вчителів гімназій та торговельної академії 20-30 рр. ХХ ст. – В.Пачовського, І.Панькевича, А.Алиськевича, А.Штефана та ін.

Перспективний (раніше – передовий) педагогічний досвід – сукупність знань, умінь і навичок, набутих у процесі безпосередньої педагогічної діяльності в найбільш оптимальному їх поєднанні щодо забезпечення високих результатів праці; форма засвоєння педагогом раціональних здобутків своїх колег і методи оптимального їх використання з метою забезпечення високої якості професійної діяльності. Різновидами п.п.д. є д. новаторський і дослідницький. Новаторському педагогічному досвіду властиві оригінальність, новизна, емпіричний характер практичної діяльності; в його основі – педагогічне новаторство – діяльність учителів та вихователів, спрямована на поліпшення,раціоналізацію процесу навчання та виховання. На Закарпатті збирається база перспективного педагогічного досвіду, яка вивчається та поширюється Закарпатським інститутом післядипломної педагогічної освіти, рай(міськ) методкабінетами та їх методичними службами, методистами – практиками, ученими-дослідниками тощо.

Перфóрманс, перфoманс (від англ. *performance* — вистава, спектакль) — одна з форм акціоністського мистецтва, де твором вважають дії автора, за якими глядачі спостерігають у режимі реального часу. В деякому сенсі може вважатися продовженням стародавніх традицій народного театру і вистав, а в

Україні — скоморохів, ряджених і юродивих старої православної, а потім і середньовічної козацької Русі. П. започаткований у ХХ ст. Виявляється не тільки у театральних постановках, але і в літературі, візуальній та музичній сферах. В основі перформансу лежить уявлення про творчість як спосіб життя. Людина, яка творить дійство, називається перфомер.

На Закарпатті перформанс було продемонстровано під час молодіжного літературно-мистецького фестивалю «Березневі коти» на початку 2000-х рр., коли молодий поет Вік Коврей, читаючи експромтом власні вірші, обливав себе фарбою на сцені, «творячи» на очах глядачів ілюстрацію до почуттів, які викликає поезія.

«Подкарпатська Русь» - науковий журнал, що видавався в Ужгороді Педагогічним товариством 1923-1936 рр. за редакцією працівника освіти, відомого науковця Івана Панькевича, як щоквартальник, а з 1925 р. – по 10 номерів на рік за редакцією П.Яцка та А.Штефана. Від 1933 р. журнал виходив тільки раз на рік, народною мовою. Мета видання – допомога вчителям початкових і середніх шкіл у вивченні з дітьми рідного краю та опануванні секретів педагогіки. Автори – місцеві науковці, чеські спеціалісти з проблем регіону, молоді письменники.

«Пробоєм» - місячний молодіжний журнал, що виходив у Празі (1933-1943) і мав з 1939 р. літературне спрямування. Видавець і редактор – М.Лелекач, з 1934 – С.Росоха. Друкувалися переважно українські письменники празької групи: поети Ю.Дараган, О.Лятуринська, Г.Мазуренко, Є.Маланюк, Л.Могилянська, О.Ольжич, О.Стефанович та ін.; прозаїки Н.Королева, У.Самчук, В.Королів-Старий та ін.; критики та мемуаристи К. та Л.Білецькі, О.Грицай, Р.Лісовський, М.Мухин, С.Наріжний, Є.Онацький та ін. Видавництво «Пробоєм» видало бл. 40 книг у серіях «Книгозбірня «Пробоєм», «Народна бібліотека «Наступ»», «Самоосвітня бібліотека» та ін. Діяльність «Пробоєм» припинено за наказом фашистів.

Л-ра: Краєзнавчий словник русинів-українців. Пряшівщина. - Пряшів (Чехо-Словаччина), 1999.

«Пролом» - спілка «карпаторуських православних студентів», виникла в празі 29.11.1933, там же затверджена земським урядом 18.10.1934. Завдання – об'єднати студентську молодь з метою «відродження первісного карпаторуського народу», повернення до православної віри. Спілка мала свою бібліотеку, бідним студентам надавала матеріальну допомогу. Діяла до 15.03.1939, коли її діяльність була заборонена.

Л-ра: Краєзнавчий словник русинів-українців. Пряшівщина. - Пряшів (Чехо-Словаччина), 1999.

Публічна лекція – вид публічного виступу та один з методів масової роботи, що широко використовувався представниками товариства «Просвіта», у радянські часи – товариства «Знання», членами інших товариств з освітньою метою. У наш час публічна лекція – одна із форм роботи бібліотек, елемент святкового заходу до календарної дати, а також практика ознайомлення молоді з проблемами здоров'я, екології, культури тощо.

«Пчілка» - дитячий журнал, що видавався в Ужгороді в 20-ті рр. ХХ ст. Товариством бджолярів і друкував нові твори письменників Закарпаття, краєзнавчі матеріали, пізнавальні завдання для дітей.

«Романі Яг» - культурне ромське товариство, засноване 1993р. в Ужгороді. Організовує культурні заходи та з 1999 р. видає з перервами газету «Романі Яг», статті до якої подаються українською мовою та місцевим діалектом ромської. Товариство видає також журнал для дітей «Кгаморо», бере участь у підготовці передач про культурницькі заходи для місцевого телебачення.

«Русинь» - щоденна газета закарпатців-українців, яка виходила в Ужгороді в 1923 р. Редактор – чеський поет Франтішек Тіхій, співробітники – письменники Андрій Ворон, Василь Гренджа-Донський, а також Августин Штефан. Виходила народною мовою і містила інформацію про політичні та культурні події, оригінальну поезію та прозу місцевих авторів, краєзнавчі, культурологічні матеріали. Як додаток до газети, виходив журнал «Недья русина», а також серія брошур «Книжки русина».

«Русская земля» - щотижнева газета, яка виходила в Ужгороді 1919-1938 рр. російською мовою як орган Карпаторуської трудової партії. Газета була в опозиції до чехословацького уряду за його проукраїнську підтримку, зокрема в шкільній системі, та ненадання автономії Закарпаттю.

СК «Русь» - відома футбольна команда, яка складалася з учителів Закарпаття і виникла як спортивний клуб у 1925 р. за ініціативою провідних громадських діячів краю та проіснувала до 1944 р. Клуб мав свою емблему: герб Закарпаття з зображенням над ним надпису «С.К.Русь», а кольорами команди були червоний і зелений. Клуб мав свій новий стадіон на околиці Ужгорода, де команда тренувалась. 1929 р. СК «Русь» став чемпіоном краю, а в 1933 та 1936 – Словаччини. З 1934 р. клуб став літати на змагання власним літаком, тому команду називали «летючими вчителями». З 1935р. клуб грав у національній вищій лізі Чехословаччини і прославився несподіваними перемогами над кращими чеськими командами. У СК «Русь» грав «непереможний» воротар Олекса Бокшай (1911-2007). Команда була взірцем для наслідування для молодших поколінь. Один із тих, хто забив найбільше голів, Василь Федак (1911-1991) написав про СК «Русь» книжку спогадів «Закарпаття у спортивному вимірі» (1994).

«Свобода» - культурно-політична тижнева газета, що виходила в Ужгороді у 1922-1938 рр. як продовження журналу «Наука», спочатку непартійна, а з 1925 – орган Християнської народної партії Підкарпатської Русі.

Головним редактором був Августин Волошин. У газеті, зокрема, друкувались і матеріали дидактичного, морально-етичного, патріотичного змісту. У 1938 р. газета перетворилася на загальноукраїнський щоденний орган «Нова свобода», у ній посилювалось патріотичне та громадянське звучання. Обидва органи видавались літературною українською мовою.

Служба у справах дітей Закарпатської обласної адміністрації – установа, основними завданнями якої є: 1) захист конституційних прав та законних інтересів дітей, в тому числі дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; 2) запобігання дитячій бездоглядності та безпритульності; 3) профілактика негативних проявів, наркоманії, алкоголізму та правопорушень серед дітей та їхніх батьків; 4) оздоровлення та відпочинок дітей, насамперед дітей, які потребують особливої соціальної уваги та підтримки та ін.

«Стара школа» - музей у селі Колочава Міжгірського району на Закарпатті, який виник на початку 2000-х за організаційної та фінансової підтримки депутата ВР України Станіслава Аржевітіна, уродженця с.Колочави; єдиний музейний комплекс, який складається з двох музеїв-шкіл: «Радянська школа» та «Чеська школа» і відображає ментальність в освіті. Перший – переносить у шкільну атмосферу 60-70 рр. ХХ ст., другий – у 30-ті рр. ХХ ст., в період Чехословаччини, коли в Колочаві діють дві державні школи – русинська та з чеською мовою навчання.

Стипендія (лат. *stipendium* – платня, від лат. *stips* – грошовий внесок, зарібок і лат. *pendere* – виплачувати, вносити) – постійна або тимчасова матеріальна підтримка (утримання) у вигляді грошових виплат, що надається учням, студентам, аспірантам, особам, які проходять спеціальний курс навчання чи стажування, та деяким іншим категоріям громадян; форма державної допомоги матеріального заохочення науково-дослідницької, освітньої і творчої діяльності та відзначення заслуг перед державою.

Першу зафіксовану документально стипендію учням та студентам закарпатоукраїнського походження започаткував за свого життя Мукачівський єпископ Декамеліс (1641-1706); він також заповів своє майно для оплати навчання священиків-уніатів. Меценатами, на кошти яких стипендіально підтримувались на Закарпатті кращі учні гімназій та студенти, були білоемігрантка графиня Катерина Брешко-Брешковська, культурно-освітній та політичний діяч Августин Волошин, окремі губернатори та заможні особи. У 20-30 рр. ХХ ст. на історичному Закарпатті існували стипендії освітніх товариств та державні і галузеві (одноразові або тимчасові на час навчання) допомоги дітям-сиротам. Відомо також про міжнародні стипендії вдовам і дітям загиблих у бельгійських та американських шахтах робітників-закарпатців. Приватні стипендії у минулому носили виражений етнічний та релігійний характер. Так, заможні євреї допомагали стипендіально дітям з бідних сімей своєї релігійної громади.

У радянські часи стипендія стає державною, фіксованою в розмірах і виплачується відповідно до типу навчального закладу студентам, які виявляють успіхи у навчанні. Кращим з них виплачувались підвищені (на 20-25%) стипендії. У часи Незалежності стипендія виплачується тільки в державних освітніх установах особам, що навчаються на державному замовленні стаціонарно, а також стипендію Президента України отримують переможці Всеукраїнських та Міжнародних олімпіад.

Спорт на Закарпатті в минулому. Найдавніша письмова згадка про спорт на Закарпатті з'явилася майже 200 років тому в будапештській газеті, де надрукували імена переможців турніру з фехтування. Згодом, 160 років тому, з'явилися перші повідомлення про закарпатців-переможців з легкої атлетики – бігу, стрибків у висоту та довжину.

Поширеними були шахи, в які грали відвідувачі міських кафе. А перший шаховий турнір на Закарпатті провели в Ужгороді у червні 1908 р.

В історію фізкультурного руху увійшла Ужгородська гімназія. З ініціативи викладача Антала Абта у 1856 р. там було створено один з перших

учнівських атлетичних гуртків. Міська рада безкоштовно виділила земельну площу для обладнання спортивного майданчика. Там відбувалися ігри з м'ячем, легкоатлетичні та гімнастичні заняття. Саме там готувалися найкращі гімназійні спортсмени на перші всеугорські учнівські спортивні ігри 1891 р. в Будапешті. Ці ігри назавжди вписані в історію шкільного спортивного руху, оскільки гімназист Міхаль Бендас завоював перше місце з бар'єрного бігу і став першим чемпіоном Угорщини в своїй віковій категорії.

Серед зимових видів спорту були популярними насамперед ковзання на льоду та катання на санках. Змагання з кінного спорту проводилися в маєтках напередодні та під час орання, сівби, косовиці і мали характер розваги.

У другій половині XIX століття набуває популярності теніс. Спочатку його вважали жіночим видом спорту, та згодом теніс став популярним серед міської знаті. Найкращими тенісистами краю до Першої світової війни були Кальман Ланер, Бейла Рохлітц, Кальман Кретович. Ланер в 1911-1914 рр. був чотириразовим чемпіоном країни у чоловічому одиночному розряді та двічі виборював цей титул у парі зі своїм земляком Рохлітцем. На Закарпатті, починаючи з 1912 р., почали культивувати і настільний теніс. Щоправда, «пінг-понг», як називали цю гру, не вважався спортом — грали для розваги. А перші спортивні змагання стали проводити тільки з середини 20-х років XX ст.

Улюбленим видом спорту на Закарпатті був футбол. В Ужгороді в нього грали з 1893 р. 15 серпня 1901р. відбулася перша офіційна футбольна зустріч між збірною учнів міста та командою «Будапештського атлетичного клубу». У 1902 р. утворилося «Товариство ужгородських футболістів», а 1906 р. засновано «Ужгородський атлетичний клуб», спортсмени якого у 1914 р. виграли першість серед команд Угорщини. Однак війна завадила серйозному успіху закарпатських футболістів: більшість спортсменів стали солдатами і не повернулись із фронту.

1925 року створено футбольний спортклуб «Русь». Команда складалась переважно з учителів Ужгородської гімназії. А так як вона вилітала на змагання на літаку, мала прізвисько «Летючі вчителі». Кольори команди —зелено-червоні, емблема — офіційний герб Закарпаття.

Закарпатці Микола Лацанич (біг на дистанції від 400 до 1500 метрів) та Василь Грабар (штовхання кулі й кидання диска) неодноразово ставали чемпіонами та призерами Чехословаччини серед студентства, а брати Степан і Андрій Кутлаки, Янош Чулак, Віктор Лелик, Андрій Кубовчик та Йозеф Войнар були найкращими борцями двадцятих років. Золотими літерами вписав своє ім'я в історію крайового спорту і боксер Федір Дьєрдь, який у 1920 р. став чемпіоном Словаччини. У 20-30 рр. ХХ ст. титул найсильнішої людини Європи належав закарпатцю з села Білки на Іршавщині Івану Фірцаку (Кротону).

Студентське «касино» - місце для дозвілля молоді, яке поєднувало в собі відпочинок та виховання. Відкрите в Ужгороді 1 січня 1944 р. в Домі Підкарпатського общества наук як допоміжна структура Маріанської конгрегації. «Касино» перетворилося у своєрідний виховний центр для гімназійної та семінарійної молоді, де чергували катехити чи професори; тут знаходилась бібліотека з читальним залом, радіоприймачі, програвачі, місце для гри в шахи, більярд, пінг-понг. У залі діяла постійна виставка полотен місцевих авторів, знаходились представництва молодіжних організацій (Скаутів, Левенте). «Касино» припинило своє існування з приходом Радянської армії (жовтень 1944). Спроба відродити подібну форму дозвілля в Ужгороді відбулась у 80-х рр. ХХ ст. (кафе «Форум»).

Студія образотворчого мистецтва ім. Золтана Баконія - один із найстарших та провідних підрозділів Ужгородського палацу дітей та юнацтва «ПАДІЮН». Заснована студія 1946 року, а її ініціатор — заслужений вчитель України Золтан Баконій, котрий визначив життєвий шлях багатьох закарпатських художників та багато зробив для збереження і пропаганди мистецької спадщини Закарпаття. У студії навчають образотворчому мистецтву, графіці, живопису, скульптурі, кераміці. Вихованці знайомляться із мистецькими творами, вивчають основи технік образотворчої діяльності, створюють авторські роботи, які експонують на персональних виставках вихованців, а також беруть участь у конкурсах і

фестивалях. На базі студії відкрито дитячу картинну галерею, в якій зібрані кращі роботи студійців, починаючи з 40-их рр. ХХ ст. Мета роботи студії імені Золтана Баконія — залучити дітей до світу прекрасного, художньої культури, виховати гармонійну творчу особистість, а також — виявити, підтримати, стимулювати до роботи обдарованих дітей. Серед перемог студійців, зокрема, дипломи I, II, III ступенів Всеукраїнських конкурсів і виставок: декоративно-ужиткового і образотворчого мистецтва „Знай і люби свій край”, дитячого малюнка „Я хочу жити в якісному світі”; дитячих та юнацьких малюнків „Я люблю Україну”; дитячого малюнка „Безпека дорожнього руху”.

Теорія нового виховання - міжнародний педагогічний рух за оновлення школи й виховання, за побудову освітньої роботи на основі інтересів дитини. Виник на межі ХІХ-ХХ ст. в Європі. Його ідеї реалізовувались у школах інтернатного типу, де проголошувався принцип навчатися без зубріння, формалізму й схоластики. Велика увага приділялась фізичному й естетичному вихованню, дитячому самоврядуванню, відвідуванню гуртків за інтересами, екскурсіям на природу. Особливої уваги приділяли формуванню колективізму та здатності застосовувати набуті знання на практиці. Високо цінувався інтерес до навчання та колективізм, виконавська дисципліна, витривалість, здатність пристосовуватись до складних умов. Т.н.в. лягла в основу виховної роботи молодіжних організацій «Скаут» та «Пласт», вона пронизує навчально-виховну роботу передових педагогів «горожанок», гімназій I полов. ХХ ст. на Закарпатті.

«Травневі блукання» - щорічний фест сучасного молодіжного мистецтва, що виник спонтанно в Ужгороді на початку ХХІ ст. як бажання молодих митців пробитися крізь загорожі художніх відборів на виставки і прийти до масового глядача. Проводиться в Ужгороді щороку весною (квітень-травень) як художня андеграундна виставка в непристосованих місцях: на подвір'ї Закарпатської академії мистецтв, у коридорах приміщення колишнього Художнього фонду України тощо. Зачинателі – молодіжна група «Кружка

есмарха»: Руслан та Емма Тремби, Іван Небесник (молодший), Михайло Ходанич, Віктор Мельничук. Перша виставка – 2000-і рр. Картини та скульптура, що виставляються, носять здебільшого контркультурний характер, пропагують ідеї минулості та недосконалості людини, утверджують постмодерн. Фест популярний у середовищі студентської молоді.

Ужгородський державний інститут інформатики, економіки та права - вищий навчальний заклад, що функціонував з 1996 по 2004р. в Ужгороді і мав чотири напрямки: «Право», «Міжнародні відносини», «Інформатика», «Економіка». Організований доктором технолог.наук професором Федором Григоровичем Ващуком на основі спеціалізованої школи, відкритої 1995 р., УЖДШЕП мав у своєму складі спочатку спеціалізовану школу, а згодом – гуманітарно-природничий коледж, був по-сучасному добре оснащений бібліотечно-інформаційним центром, кількома комп'ютерними залами, кабінетом криміналістики. В УЖДШЕП працювали вчені-педагоги В.Гомоннай, О.Опаленик, І.Козубовська, М.Кухта, Л.Ходанич, П.Ходанич, І.Небесник, О.Попадич. У 2004р. УЖДШЕП перейменовано в Закарпатський державний університет.

Ужгородський палац дітей та юнацтва «ПАДІЮН»— обласний центр всебічного розвитку особистості, творчий осередок позашкільного виховання, який утворено на базі будинку піонерів, що працював у радянські часи. ПАДІЮН розміщено в оригінальній, саме для дитячої творчості спроектованій і зведеній наприкінці 70-х рр. ХХ ст. будові на березі річки Уж. У фойє приміщення – розписи художників Надії Кирилової та Петра Гуліна. Палац працює в напрямках: художньо-естетичному, спортивно-оздоровчому, еколого-натуралістичному, туристсько-красознавчому, науково-технічному, гуманітарному, дозвіллевому та міжнародному співробітництві. На базі ПАДІЮНУ працюють студія сучасного танцю «Корпорація друзів», студія спортивного танцю «Бліц», студія образотворчого мистецтва, театральна студія, студія пантоміми, відділ духовного і творчого розвитку «Джерела» (гуртки

художньої вишивки, бісерного рукоділля, виготовлення сувенірів тощо), радіостудія, студії акторської майстерності, вокалу, арт-студія «Стиліст», ромський ансамбль «Лаутарі», відділ дошкільного розвитку «Радість», гуртки крою та шиття, журналістики, кераміки, скульптури, краєзнавства, туризму, паперопластики тощо. У великому залі традиційно відбуваються урочистості до Дня вчителя, до Міжнародного дня дітей, Всеукраїнських конкурсів «Вчитель року», олімпіад тощо; у фойє – виставки дитячого малюнка.

Українська драматична студія – мистецька та освітня організація під керівництвом артистки Н.М.Дорошенко, яка виникла в українській еміграції 1934 р. у Празі без фінансової підтримки з боку держави. Головне завдання студії – готувати молодь до гри на сцені, долучати її до рідної культури. У студії молодь слухала лекції Д.В.Антоновича і Л.Т.Білецького, а також ставила вистави української класики. У 1934р. Студію прийняли в дійсні члени Централі чехословацьких театральних гуртків.

Українська і російська книга на Закарпатті. Для закарпатських русинів-українців була міцною духовною зброєю в їх боротьбі проти латинізації і мадяризації. Історики твердять, що значна частина друкованої продукції з України і Росії XVII-XVIII ст. потрапляла на Закарпаття і Пряшівщину. Популярністю користувалися особливо книги, друковані в Острозі, Львові, Києві, Почаєві, Чернігові, Стратині, а також у Москві та Петербурзі. До найбільш відомих належать книги: «Євангеліє учительное» К.Ставровецького (Рахманів, 1619), «Книга о вірі единой» З.Копистенського (Київ,1619), Києво-Печерський патерик І.Гізеля (1661), «Обед душевный» (Москва,1681) і «Вечеря душевная» С.Полоцького (Москва,1683), «Лексикон славеноросский...» П.Беринди (Київ,1627), «Ключ разумения» (Львів, 1666), «Небо новое» (Київ, 1665),«Месіа правдивый» І.Галятовського (Київ,1669), «Меч духовний» Л.Барановича (Київ,1666), «Венец Христова з проповідей недельных» А.Радивиловського (Київ, 1688), «Риторика» (1748), «Российская

граматика» М.Ломоносова (1755) та багато інших книг церковного та світського характеру.

Книготоргуванням займалися українські, російські і місцеві купці, книгоноші і духовенство. Хоч король Леопольд 1693 запровадив цензуру на книги, що друкувалися за кордоном, хоч 1770 був виданий спеціальний наказ із заборонаю ввозити книги із Росії та України на Закарпатські землі, ці та інші офіційні заборони та обмеження обходилися. Так, 1728 два володимирські купці І.Шаляпін та М.Вакуров привезли на Закарпаття велику кількість церковних образів і 530 богослужбних книг. У 1756 митні органи затримали двох книгоноші з Києва; у 1757 до Ужгорода було привезено 1140 книг, у тому числі 400 букварів і 100 церковних календарів. У 1759 з Москви було привезено 10 возів книг, у 1760-907 книг, із них 170 букварів, у 1762 -877 книг, у тому числі 400 букварів, у 1770 привезено більше як 400 книг. У 1801 у кожній церкві було зроблено записи богослужбних книг і збірників, з яких видно, що з 1711 по 1770 рр. майже немає такого українського чи російського видання, яке не потрапило б на Закарпаття. Приплив книжкових видань з України та Росії на закарпатські землі різними шляхами продовжувався також у ХІХ та ХХ століттях. Основну масу складали церковні книги, букварі, художні твори та книги наукового характеру. Їх значення полягало в тому, що вони будили національну свідомість місцевої інтелігенції, інспірували її до осмислення історичного минулого краю, до створення оригінальної літератури на місцевому матеріалі. Зберігалися книги переважно у монастирях у Мукачеві, Красному Броді, на Буківській Гірці, єпархіях, школах, більших парафіях. Сьогодні частина цих книжок як бібліографічна рідкість зберігається в основному у книгосховищах Закарпаття – Ужгородському університеті, обласному архіві, музеї, на Пряшівщині – в єпархіальній бібліотеці у Пряшеві та Музеї українсько-руської культури у Свиднику.

Л-ра: Микитась В.Л. Давня література Закарпаття. - Львів, 1968.

Нариси історії Закарпаття. Т.1. (з найдавніших часів до 1918 р.) - Ужгород, 1993.

Краєзнавчий словник русинів-українців. Пряшівщина. - Пряшів (Чехо-Словаччина), 1999.

Українська республіканська капела - український хоровий колектив світового рівня, створений Олександром Кошицем та Кирилом Стеценком у 1918р., який, за дорученням Симона Петлюри, здійснив концертне турне країнами Європи та Америки, пропагуючи українську культуру, інформував світ про боротьбу українського народу за незалежність. Після падіння УНР Кошиць уже не зміг повернутися з хором до України, і в Берліні Капела розпалася. Її учасники створили три окремі хори, з яких група з Олексою Приходьком на чолі (21 особа: Остап Вахнянин, Олександр Пеленський, Роман Кирчів, Михайлина Орисик, Левко Безручко, Ганна Ватич-Кирчів, Катерина Здорик-Здориченко, Ніна Машкевич, Марія Приемська, Олекса Приходько, Ольга Приходько, В.Радченко, Михайло Роццахівський, С.Саєвська, Володимир Січинський, брати Гриць та Леонід Татаріви, Марія Терпило, С.Трухлий, Ніна Царгородська, Катерина Якуненко) переїхала на Закарпаття, осіла в Ужгороді під назвою Руський національний хор і там заснувала Товариство «Кобзар» — керівник Роман Кирчів, диригент Михайло Роццахівський, а згодом і Руський театр. Учасники хорового колективу, живучи в Ужгороді, давали приватні уроки, виступали на урочистостях, у театрі.

Українське історично-філологічне товариство – добровільне об'єднання учених-гуманітаріїв з числа українських емігрантів (усього 57 членів), фактично - українська академія наук з гуманітарного напрямку в екзилі. Засноване у Празі 30 травня 1923р. професорами Українського вільного університету. Було єдиним центром українських наукових сил на еміграції. За 15 років діяльності провело 404 наукові засідання, на яких обговорено 611 доповідей з проблем української та всесвітньої історії, освіти, народного господарства, права, історії української літератури, мовознавства, мистецтвознавства, філософії, археології, етнографії, антропології та ін., заохочувало різнобічне вивчення історії та культури Закарпаття. У товариство

входили Д.Антонович, А.Артимович, В.Біднов, С.Дністрянський, Р.Лашенко, М.Левицький, В.Липинський, К.Лоський, Ф.Щербината ін.. У 1945 р. Т-во перенесло свою діяльність у Мюнхен.

Л-ра: Краєзнавчий словник русинів-українців. Пряшівщина. - Пряшів (Чехо-Словаччина), 1999.

Українське педагогічне товариство – добровільне об'єднання педагогів та науковців, засноване 31 грудня 1930 р. у Празі, його завданням було «студіювання питань з теорії і практики педагогіки», «минулого й сучасного становища народної освіти на українських землях і на чужині». Співпрацювало з педагогічними та культурно-освітніми організаціями Закарпаття, Галичини, Буковини, Чехо-Словаччини. Окремі члени досліджували чеські і словацькі підручники з метою включення в них української тематики. Голова – С.Сірополко. Зникло з поч. II світової війни.

Л-ра: Краєзнавчий словник русинів-українців. Пряшівщина. - Пряшів (Чехо-Словаччина), 1999.

Українське товариство прихильників книги – добровільне громадське об'єднання, що виникло 5 січня 1926 р. на основі українських емігрантів у Празі і проголосило головним завданням «сприяти розвиткові та поширенню української книги». Налічувало близько 90 членів. Головами були С.Сірополко, В.Січинський. У 1933 р. УТПК організувало у Празі велику міжнародну виставку української книжкової графіки, на якій експонувалося понад 1000 творів близько сотні авторів XIX-XX ст. Видавало журнал «Книголюб». Припинило діяльність у 1942 р.

Л-ра: Краєзнавчий словник русинів-українців. Пряшівщина. - Пряшів (Чехо-Словаччина), 1999.

«Український дитячий притулок» (1925-1938) - дитячий будинок для дітей-сиріт у Чехії, організований українською еміграцією за підтримки

чехословацького уряду, у якому виховувались діти віком від 2 до 12 років. Мета притулку – дати дітям емігрантів національне виховання і підготувати їх до навчання в гімназії. Місце перебування закладу – м.Горні Черношиці, а з 1928 – м. Подебради біля Праги, де притулок містився в окремій віллі з двором, садом і городом. У притулку була своя бібліотека, постійно працювала вчителька та вихователь. Притулком опікувалось Товариство з однойменною назвою через свій Комітет, на чолі якого до 1929р. була Софія Русова, а згодом – К.Антонович. Тут щороку жили біля 20 дітей, для яких влаштовували свята, новорічні ялинки тощо. Під керівництвом вчительки С.Нагірної в 1933р. діти видавали журнал «Наша Україна» (вийшло три зшитки). У 1935 було отримано від уряду дозвіл на відкриття при притулкові української народної школи, яку урочисто відкрили 23 лютого 1936р. У 1938 р. у зв'язку з політичними колізіями через повний брак коштів Український дитячий притулок і школа при ньому перестають існувати. Однак Товариство «Український дитячий притулок» продовжує допомагати дітям-сиротам в еміграції, залучаючи інші, недержавні, надходження..

Л-ра: Наріжний С. Українська еміграція. Культурна праця української еміграції 1919-1939.- К.:В-во ім.Олени Теліги,1999.-С.47-48.

«Унію» (1902-1938) - видавництво та однойменне товариство – власник друкарні в Ужгороді, створене після розпуску «Общества св.Василія Великого» як продовжувач його видавничої діяльності. Керували видавництвом і готували до видання літературу Віктор Камінський та Августин Волошин. Тут видавалися тижневик «Наука», додаток до нього «Село», підручники для шкіл та духовної семінарії, катехізиси та духовні книжки – щорічні «Місяцеслови» А.Волошина, словники, збірники церковних проповідей та інша продукція переважно релігійного характеру. До кінця Першої світової війни «Унію» було єдиним руським видавництвом в Угорщині.

«Учитель» - перший педагогічний журнал для вчителів-закарпатоукраїнців, який спершу виходив щотижня, а згодом – тричі на місяць

в Ужгороді в 1867 р. Засновником та редактором був викладач Ужгородської греко-католицької семінарії Андрій Ріпай. Вийшло 32 номери зі статтями з методики викладання та проблем педагогічної діяльності.

Учительні або дидактичні збірники. Містили вільно перероблені окремі місця із церковних книг, житій святих, із збірок середньовічних легенд, із світських новел і казок, народних легенд та переказів. До важливіших з них належать (названі за місцем їх знаходження або зберігання): Торунський (кін. XVI- поч. XVII ст.), Сокирницький (XVII ст.), Ракошинський (XVII ст.), Углянський зб. «Ключ» (кін. XVII ст.), зб. Степана Теслевецького (кін. XVII- поч. XVIII ст.), Ужгородський (XVIII ст.), зб. Іерея Ігнатія (друга полов. XVII ст.), Литманівські збірники (XVIII ст.), зб. Петра Колочавського (1737), Колочавський збірник (1747), зб. Михайла Терребельського (кін. XVIII ст.), Закарпатський збірник (кін. XVII- поч. XVIII ст.) та ін. Мали енциклопедичний характер. Їх поява була продиктована «щирим і гарячим бажанням – просвітити народ, напутити темних... У них крізь зверхню хаотичність і різнорідність тем проглядає бажання – обняти якнайширший круг відомостей, знайти відповідь на масу фізіографічних, історичних та моральних питань – і передати те все широкій масі мовою, доступною для неї, в формі легкій і звичній – проповіді, коротенького оповідання, вірша» (О.Мишанич). Правда, подані там відомості застарілі і на свій час пройняті середньовічною схоластиком, «але сама форма – нова, стиль простий, виклад приладжений до потреб невчених читачів і слухачів» (І.Франко). Матеріал збірок був призначений для слухання у церкві або читання вдома.

Л-ра: Краєзнавчий словник русинів-українців. Пряшівщина. – Пряшів (Чехо-Словаччина), 1999.

«Учитель року» - всеукраїнський конкурс, який проводиться в Україні з 1995/96 навчального року Міністерство освіти і науки разом з Академією педагогічних наук, Творчою спілкою вчителів, Педагогічним товариством, і є одним із заходів реалізації Державної національної програми "Освіта"

("Україна ХХІ століття"). Конкурс проводиться з метою виявлення і підтримання творчої праці вчителів, підвищення їх професійної майстерності, популяризації педагогічних здобутків. Завданнями конкурсу є піднесення ролі вчителя у суспільстві і підвищення престижності цієї професії; привернення уваги громадськості, органів влади до проблем освіти; сприяння творчим педагогічним пошукам, удосконаленню фахової майстерності вчителя; поширення передового педагогічного досвіду; забезпечення незалежної експертної оцінки педагогічної діяльності. Центральний оргкомітет конкурсу визначає фахи (не більше ніж п'ять), з яких проводиться конкурс у поточному навчальному році, встановлює критерії відбору поданих на конкурс матеріалів, умови та порядок проведення заключної частини конкурсу. Всеукраїнський конкурс "Учитель року" проводиться щороку у три тури: районний (міський) - грудень; обласний та заключний. На Закарпатті щороку з'являються нові лауреати та переможці цього престижного заходу. Переможці, як правило, крім грошової винагороди та цінних подарунків, отримують звання заслуженого вчителя України. Серед них – Гребенюк, вчитель математики Ужгородської школи-інтернату, Петро Кіндюх, директор Ужгородської загальноосвітньої школи №5, Олеся Калинич, вчителька української мови та літератури Хустської гімназії-інтернату, Віктор Орос, учитель інформатики Ужгородської загальноосвітньої школи №1 та ін. Лауреатами конкурсу в різні роки ставали знані в краї вчителі, зокрема Г.Рекіта та П.Мідянка (Тячівщина); Л.Ходанич, С.Ващук, Н.Гриценко, Н.Гордуз (м.Ужгород).

«Форум» - клуб творчої молоді, що діяв у 80-ті рр. ХХ ст. у кафе «Форум» на Корзо в Ужгороді за ініціативи творчих спілок та молодіжної організації - комсомолу. Мета – створити альтернативу дозвіллевому відпочинку зі споживанням алкоголю в барах та ресторанах, протиставити духовний розвиток матеріальному фанатизму. У підвальному приміщенні кафе, оформленому в стилі модерн молодими художниками Закарпатського відділення Худфонду України, щовечора збиралась творча молодь,

здійснювались презентації перших книг, відбувались прем'єри пісень, перші виставки художників та скульпторів.

«Хесед Шпіро» – добродійний фонд при Єврейському культурно-освітньому товаристві, заснований 1999 р. і названий на честь відомого ребе Елезара Шпіра, що мешкав у Мукачеві в міжвоєнний період ХХ ст. Фонд організований за допомогою Американського єврейського розподільчого комітету «Джойнт»; здійснює медичну та продуктову допомогу для літніх членів громади, організовує світські заходи, уроки вивчення єврейської спадщини для молоді; видав кілька буклетів та брошур про культурну спадщину євреїв на Закарпатті; з 2000 р. видає щомісячний журнал «Эхо» (російською мовою).

Хорове мистецтво на Закарпатті . В Ужгороді у 1833 році був створений хор «Гармонія», який проіснував більш ніж 110 років. Кожен його виступ був великою подією. Щоб послухати колектив, в Ужгород приїжджали поціновувачі прекрасного з усіх околиць. Хор за свою історію не раз виступав у Празі, Відні, Будапешті, Дебрецені, Пряшеві і скрізь здобував заслужену прихильність публіки.

У 1946 році при Ужгородському університеті був створений хор, що складався з професорів вузу і виконував як класичні твори, так і обробки народних пісень. Цей колектив має багато нагород та існує й понині.

Найвідомішим хором у краї сьогодні є Заслужений закарпатський народний хор, який не тільки виконує українські, угорські, словацькі, румунські народні мелодії, а й віднаходить і повертає із забуття твори минулого.

У Мукачеві вже кілька десятиліть існує дитячий хор хлопчиків під керівництвом педагога Волонтира, який здобув ряд перемог на міжнародних конкурсах.

Сьогодні у Європі, як і в Україні, добре знаний ужгородський камерний хор «Кантус» - блискучий виконавець народної та авторської музики від найдавніших часів до сьогодення.

“Човен” - обласний дитячий туберкульозний санаторій, розміщений у селі Березники на Свалявщині в колишньому графському маєтку. Санаторій є лікувально-профілактичним та навчально-виховним закладом охорони здоров'я, на базі якого проводиться протитуберкульозне лікування та профілактика туберкульозу дітей від 1,5 до 15 років. У складі санаторію загальноосвітня школа I-II ст. на 160 місць з відповідними навчальними кабінетами, класами, спортзалом.

Шкільна лінійка – урочистий або робочий захід в середньому освітньому закладі, який проводиться за присутності всього учнівського та вчительського колективу на шкільному дворі, в фойє школи, в спортзалі. Урочистими шкільними лінійками відзначаються традиційно початок і закінчення навчального року. На робочих шкільних лінійках, які були особливо популярними в добу тоталітаризму, розглядалися порушення учнями шкільних правил і використовувався виховний вплив колективу та громадської думки.

Школа українського танцю в Подєбрадах -. танцювальна студія Василя Авраменка в Чехословаччині (1924-1925), у якій займалось понад 50 дорослих і 20 дітей. Школа розвивала український балет на етнографічному ґрунті, як писали тогочасні празькі газети. Згодом В.Авраменко виїхав на запрошення працювати до Канади, залишивши по собі в Чехословаччині десятки учнів, деякі з них, наприклад А.Кість, згодом жили та вчителювали на Закарпатті, розвиваючи танцювальну школу.

«Юний художник» - літній табір для творчої шкільної молоді, що, починаючи з 1967 р., діяв здебільшого на базі Свалявської школи-інтернату завдяки старанням педагога-новатора, заслуженого вчителя України Золтана Баконія. З 1977 р. профільний табір «Ю.х.» став республіканським: тут відпочивали діти з усіх регіонів України. Учні поєднували активний відпочинок

(походи в гори, екскурсії рідним краєм) з навчанням образотворчого мистецтва, законів літературної техніки. Табір складався, як правило, з 7-9 груп художників та однієї – літераторів. Заняття в групах вели члени Спілки художників та сам З.С.Баконій, письменник Ю.Керекеш.

«Юність Закарпаття» - заслужений ансамбль танцю Закарпатського обласного будинку культури профспілок, заснований у 1961 р. (художній керівник - Михайло Сусліков). 1963 р. колективу присвоєно звання народного. Ансамбль виховав покоління хореографів, керівників танцювальних колективів Ужгорода та інших міст. Там пройшли вишкіл заслужені працівники культури України - керівник зразкового дитячого ансамблю народного танцю “Джерельця Карпат” Михайло Сачко, керівник зразкового дитячого ансамблю танцю “Веселка” Людмила Петрецька, керівник народного ансамблю народного танцю “Сонях” Ужгородського коледжу культури і мистецтв Михайло Шютів, хореографи Олена Камінська - керівник студії сучасного танцю “Бліц” і Євген Брежинський - керівник зразкового дитячого ансамблю танцю “Танцювальна корпорація друзів”. За 50 років творчої діяльності у колективі було поставлено понад 100 різноманітних танців, над більшістю яких працював сам М. Сусліков. У репертуарі ансамблю були народні українські танці “Увиванець”, “Весільний”, “Гопак”, “Козачок”, хореографічні композиції “Полум’яні роки”, “Квітне наше Закарпаття”, “Закарпатське весілля”, “Над рікою Ужем”, а також російські, словацькі, угорські, румунські та інші. Особливу славу ансамблю приніс танець “Бокораші” в постановці М. Суслікова. 1967 р. “Юність Закарпаття” отримала звання “Заслужений ансамбль танцю”, а М. Сусліков - звання “Заслужений працівник культури УРСР”. Таємниця успіху колективу, як відзначив М.Сачко, в безмежній працелюбності та цілеспрямованості, помножених на талант. Керівник ансамблю не боявся експериментувати в постановці танців, черпав натхнення з джерел багатой народної культури Закарпаття. Ансамбль був відомий не тільки в СРСР, а й далеко за його межами: гастролював у Великобританії, Канаді, Франції, Югославії, Італії, Анголі, Чехії, Словаччині, Угорщині, Румунії, Польщі. Був володарем гран-прі

міжнародних фестивалів у Парижі (Франція), Белграді (Югославія), Зеленій Гурі (Польща), Лангороне (Італія).

1974 нагороджений Почесною грамотою Верховної Ради УРСР. 1979 колектив отримав звання лауреата обласної премії ім. Д. Вакарова та республіканської - ім. М. Островського. Вклад заслуженого ансамблю танцю України “Юність Закарпаття” у розвиток української хореографії настільки вагомий, що матеріали про його творчу діяльність експонуються в Музеї історії українського хореографічного мистецтва, розташованому на території заповідника-музею І. К. Тобілевича (Карпенка-Карого) “Хутір Надія” Кіровоградської області.